

SKEPTIKKO

TIETEELLISEN MAAILMANKUVAN PUOLESTA

4/2023

Sukellus esoterian mustaan liejuun

Skepsis palasi messuille (s. 16-17).
Päivystysvuorossa Santtu Puukka ja
Jukka Vuori.

- 4 Martin Vällik**
MINÄ, SKEPTIKKO
- 8 Kirsi Virtanen**
RUOTSALAINEN SKEPTIKKO DAN KATZ: MEITÄ TARVITAAN
– ENEMMÄN KUIN KOSKAAN
- 10 Tiina Raevara**
AIKAMME TARVITSEE HIDASTA TIETOA
- 12 Risto K. Järvinen**
FAKTABAARILLE VALTIONPALKINTO
- 14 Jesper Kivelä**
ONKO LIHANSYÖNNIN TERVEYSRISKEJÄ LIIOTELTU?
- 15 Otto J. Mäkelä**
PUHEENJOHTAJAN PALSTA: QUO IVISTI, SKEPSIS?
- 16 Risto K. Järvinen**
SKEPSIS PALASI MESSUILLE
- 18 Risto K. Järvinen**
JUMALA SAI KILPAILUAN
- 19 Juha Leinivaara:**
X-PALVELU, MISINFORMAATION TEHOMYLLY
- 20 Juha Leinivaara**
PALJON PUHETTA ILMASTONMUUTOKSESTA
- 22 IHME JUTTUJA
- 24 Risto K. Järvinen**
KIERTUE: SUKELLUS ESOTERIAN MUSTAAN LIEJUUN
- 25 KIRJAT: TIETEEN VALEPUVUSSA

Julkaisija:

SKEPSIS^{RY} #142

Tieteiden talo
Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki
www.skepsis.fi
Y-tunnus: 1462799-8

Päätoimittaja: Risto K. Järvinen

E-mail: editor@skepsis.fi

Toimitus: Närhitie 11, 01450 Vantaa

Toimitusneuvosto: Irma Hirsjärvi, Kalle Keränen,
Vesa Linja-aho, Altti Rannikko,
Mikko Ville Valjento

Taitto: Tampereen seudun Työllistämisyhdistys
Etappi ry

Kaikki tässä lehdessä julkaistut kirjoitukset ovat kirjoittajien omia mielipiteitä, eivätkä välttämättä edusta toimituksen tai Skepsiksen virallista kantaa.

Lehdellä on oikeus tehdä kopioita artikkeleista, saattaa niitä yleisön saataville sekä siirtää aineistoa kolmansille osapuolille, lähinnä tutkimuskäyttöön. Skeptikon näköislehti julkaistaan kahden vuoden viipeellä Skepsiksen www-sivuilla.

Skeptikko on sitoutunut noudattamaan Journalistin ohjeita ja Julkisen sanan neuvoston toimintaperiaatteita.

Painopaikka: PK-Paino
ISSN 0786-2571

Ilmoitushinnat: 1/1 (180 x 260 mm) 500 €
1/2 (180 x 130 tai 90 x 260) 250 €
1/4 (90 x 130 tai 180 x 65) 125 €

Seuraava Skeptikko ilmestyy maaliskuussa.
Lehteen tarkoitettu materiaali tulee olla toimituksessa helmikuun 18. päivään mennessä.

26 KIRJAT: KOLME SALALIITTOTEORIAKIRJAA

28 KIRJAT: ILMASTO-OIVALLUKSIA

29 KIRJAT: PÄIN ELÄMÄÄ

30 KIRJAT: MIES, JOTA EI USKOTTU

31 Ville Aarnikko, Markku Javanainen, Santtu Puukka, Mikko Ville Valjento
VASTINE: SKEPSIS EDELLEEN TUNNETTU TIETEELLISEN
NÄKÖKULMAN PUOLUSTAMISESTA
– MYÖS TRANSASIOISSA

33 Arto Kuosmanen
KESKUSTELUA: ARGUMENTAATIOVIRHEET KERTOVAT
ARGUMENTTIEN PUUTTEESTA

34 Osmo Tammisalo
KESKUSTELUA: HUOMIOITA SUKUPUOLIDYSFORIAN
LÄÄKITSEMISESTÄ

Kansi: Taikuri, mentalisti ja Skepsiksen Tampereen alueyhteyshenkilö Jose Ahonen kiertää Suomea esityksellään, joka käy mentalismin keinoin läpi skeptikoille läheisiä aiheita kuten spiritismi, energiat ja kaukokatsominen.
Kuva: Rudi Pohjaniemi.

MEITÄ TARVITAAN EDELLEEN!

TÄSSÄ LEHDESSÄ Viron skeptikkojärjestön *MTÜ Eesti Skeptikin* ja verkkosivusto *skeptik.ee:n* perustaja **Martin Vällik** kertoo, että kun yhdistystä perustettiin vuonna 2007, esimerkkiä otettiin ulkomailta, myös Suomen Skepsiksestä. Muun muassa meidän Huuhaa-palkintoamme vastaava Umbluu-palkintoa jaettiin maassa näyttävästi. Ihmisiä oli kuitenkin vaikea saada mukaan toimintaan, eikä toiminnan taakse lopulta kehitynyt mitään suurempaa organisaatiota, joka ei olisi ollut yhteydessä Vällikin henkilöön. Nykyään järjestön toiminta Virossa on melko vähäistä. Onneksi maasta kuitenkin näyttää löytyvän monilta erikoisaloilta hyviä asiantuntijoita, jotka tuovat skeptistä viestiä kukin omalla tavallaan ja tyyllillään, eri kohderyhmiä tavoittaen. Skeptikko-lehden Vällik kertoo edelleen lukevansa aina kannesta kanteen.

Ruotsalaisen skeptikkojen yhdistyksen *Vetenskap och Folkbildningin (VoF)* hallituksen jäsen ja varapuheenjohtaja **Dan Katz** kertoo haastattelussa tässä lehdessä, että skeptikkoliike on hyvin vahvasti mukana hänen elämänsä tarkoituksessa. ”Jos olen voinut estää yhdenkin ihmisen juomasta hopeavettä, elämäni ei ole ollut merkityksentöntä.” Vuonna 1982 perustetulla FoV:lla on hyvä maine Ruotsissa ja noin 2500 jäsentä. Näinä salaliittoteorioiden aikana skeptikoita tarvitaan Katzin mukaan enemmän kuin koskaan. Katzin mielestä olisi erittäin hienoa, jos VoF ja Skepsis voisivat aloittaa yhteistyön tavalla tai toisella.

Yhteistyötä Skepsiksen kanssa on valmis pohittamaan myös tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon saaneen Faktabaarin vastaava toimittaja **Pipsa Havula**. Uskomushoidot, yliluonnolliset ilmiöt yms. eivät ole niitä asioita, joita Faktabaarin toimituksessa yleensä tarkastellaan, vaikka ne kulkevatkin monesti käsi kä-

dessä esim. koronaan liittyvän disinformaation kanssa. ”Faktabaarissa on kuitenkin esimerkiksi tehty tarkistus siitä, aiheuttavatko rintaliivit syöpää, kuten on väitetty mm. varsin epäluotettavalla ja epäilyttävällä *Askelterveyteen.com*-sivustolla ja hyvinvointivalmentaja **Maria Nordinin** blogissa”, Havula kertoo tässä lehdessä.

Hengen ja tiedon messuilla lokakuussa Skepsiksen osastolla päivystäneet skeptikot kertovat tässä lehdessä, että saivat pääosin hyvää palautetta. Messuvieraat kuulemma jopa pitivät skeptikoista, jotka ovat luoneet aikaisempina vuosina messuille ystävällisen tunnelman, ja antaneet tärkeän ikkunan tutustua skeptisyyteen ja kriittiseen ajatteluun yleensä. Skeptikko-lehdestä oltiin erittäin kiinnostuneita. ”En ole ikinä nähnyt lehtiä poimittavan siihen tahtiin”, **Irma Hirsjärvi** sanoo. Joka ikinen päivystäjä oli sitä mieltä, että Skepsiksen osallistuminen aktiivisesti rajatiedon tapahtumiin on jatkossakin tärkeää.

Mitä kaikesta edellä mainitusta voi päätellä? Skepsis on toiminut esikuvana, Skepsiksen kanssa halutaan tehdä yhteistyötä, skeptikoista pidetään jopa rajatietopiireissä. Meitä tarvitaan edelleen!

Tänä vuonna Skepsiksen hallitus jakautui kahteen leiriin, jotka olivat täysin eri mieltä yhdistyksen luennoitsijaksi kutsutusta henkilöstä. Energiaa kului asian selvittämiseen kohtuuttoman paljon, ja tämän lehden lopussa siitä kirjoitetaan vielä kuuden sivun verran. Skepsiksen syyskokouksessa yhdistykselle äänestettiin uusi puheenjohtaja ja kaksi uutta henkilöä hallitukseen. Ensi vuonna tavoitteena on rakentaa hyvä ja positiivinen ilmapiiri, jotta pääsemme taas keskittymään Skepsiksen varsinaiseen työhön, tieteellisen maailmankuvan edistämiseen.

"NÄÄN ATMOSPHÄÄRIN NITROO"

MYÖS SKEPSIKSEN 20 000 euron haaste tuottaa valvoituissa olosuhteissa paranormaali ilmiö on jälleen alkanut herättää kiinnostusta.

Eräs henkilö lähestyi yhdistystä sähköpostilla: ”Minä olen pienestä pitäen osannut siirtää *kaiken näkevä silmä* -symbolista sen ylemmän kolmion silmän kanssa pois pyramidikuvasta niin, että se myöskin jää sellaiseksi. Eli se vaihtaa siinä kuvassa paikkaansa, jolloin kuvasta eli pyramidisymbolista muodostuu vielä katsottavampi kuvaus kaiken näkevästä silmästä. Kyseessä ei ole illuusio eikä taikatemppu, vaan täysin aito paranormaali ilmiö. Jos minulla on mahdollisuutta tulla todistamaan paikan

päälle kykyni, niin jään odottamaan yhteydenottoanne.”

Toinen henkilö taas viestitti: ”Nään eetteriä elikkä atmosfäärin nitroo, mikä palaa tyhjiötilassa vihreänä sekä semmosta staattisuutta, mitä pystyn amplifoimaan ja saamaan joskus kamerankin ulottuville sekä muita juttuja. Rahatilanne niin heikko, etten pysty kustantamaan haastetta. Voiko asian hoitaa toisella tavalla?”

Kumpaankin vastattiin esittämällä ensin tutustumista haasteen sääntöihin esimerkiksi Skepsiksen verkkosivuilla. Tällaisina ilmoittautumiset eivät johtaneet jatkotoimenpiteisiin.

RISTO K. JÄRVINEN

AUNE NIGOL

Minä, skeptikko: Martin Vällik

”Argumentum ad soveticum on argumentointivirhe, joka tarkoittaa sitä, että koska neuvostoaikana esoteerisuus ja uskonto olivat Virossa halveksittuja, niin jokainen, joka hyökkää niitä vastaan, on neuvostoaajan jäänne ja kannattaa stalinistisia keinoja toisinajattelijoiden eliminoimiseksi,” kirjoittaa virolainen skeptikko Martin Vällik.

JOSSAIN VAIHEESSA ELÄMÄÄNI mietin vakavasti, oliko maailmaa olemassa ennen tietoisuuteni heräämistä. Puhuvatko muut minua vanhemmilta tai ainakin isommilta näyttävät ihmiset totta, kun väittävät olleensa olemassa jo ennen syntymääni, vai ovatko he osa salaliittoa, jonka tarkoitus on jättää vaikutelma, että maailma todellakin oli olemassa jo ennen minua? Ja jos voisin syntyä uudelleen, syntyisinkö tulevaisuudessa vai ehkä menneisyydessä, vai olisinko määrätty toistamaan samaa elämää, kunnes sen kerran elän oikein? Mutta sitten kasvoini, kävin kouluja ja niin edelleen.

Virallisten papereiden ja vanhempieni muistojen mukaan synnyin vuonna 1970 Tallinnassa, joten olen nyt 53-vuotias, mutta tunnen itseni enemmän tai vähemmän 25-vuotiaaksi.

Suurimman osan elämästäni olen työskennellyt lehdistömainonnan parissa. Sen jälkeen, tähän päivään asti, olen toiminut koulussa fysiikanopettajana. Lisäksi olen pienyrittäjä tähtitieteellisten optisten tuotteiden alalla (teleskoop.ee) sekä valokuvataiteilija. Erityisen usein kuvauskohteeni on Kuu, ja tälläkin hetkellä gallerioissa on esillä kaksi näyttelyä kuukuvistani. Perheessäni on kasvanut kaksi lasta, ja toivottavasti tulen isoisäksi pian.

ELÄMÄNVIISAUTTA ISOISÄLTÄ

ELIN LAPSUUTENI Viron sosialistisessa neuvostotasavallassa 1970- ja 1980-luvun pysähtyneisyyden aikana. Isäni työskenteli ”rakennuslaitoksessa” (jota ei neuvostoaikana voitu kutsua ”yritykseksi” tai ”liiketoiminnaksi”). Perheemme talous oli isän työn takia vakaa, joten äitini saattoi jäädä kotiin.

Puolet vuodesta asuimme maalla isoäidin tilalla, jossa oli lehmiiä, lampaita, kanoja, kasvimaita, perunapelloja, karjan paimentamista, kitkemistä, sadonkorjuuta. Isoäiti, rauha hänen muistolleen, oli nähnyt tarpeeksi elämän helvettiä: toisen maailmansodan kauhut, perheenjäsenten karkotukset ja kuoleman kaukana kotoa, omaisuuden takavarikoinnin, koko elämäntavan ylösalaisin kääntämisen, tulipalon, lapsen kuoleman jne. Hänen suustaan ei tullut yhtäkään sanaa, joka olisi viitanut Jumalaan tai uskomiseen.

Kylässä eli yksi perhe, josta sanottiin, että he ovat uskavaisia. Se oli erikseen mainitsemisen arvoinen asia ja sitä seurattiin ihmetellen. Kerrottiin, että perheen isä hakkaa lapsiaan juuri uskonnon takia, ja siksi lapset ovat henkisesti raunioina. Uskovaisuuteen suhtauduttiin siis ”kierosti ja vinosti”, mutta ei neuvostoaikaisen ateismikasvatuksen vuoksi, sillä isoäitini oli käynyt koulut jo silloin, kun Viro vielä oli itsenäinen tasavalta.

Myös isänpuoleisen suvun isotäti oli uskovainen. Sekin oli hieman ihmeellistä, taustalla oli traaginen henkilökohtainen tarina, josta lapsille ei kerrottu tarkemmin. Merimiesisoisäni sen sijaan pilkkasi ja ärsytti uskavaisia hiidenmaalaisella huumorillaan. Voisi jopa sanoa, että ranskalaisen **Jean Effelin** (1908-1982) sarjakuvakirjat maailman ja ihmisen luomisesta, jotka isoisä antoi luettavakseni, muovasivat maailmankuvaani pitämään Jumalaa vitsinä. Toisaalta isoisän tarinat avaruudesta, tähtitaivaasta, arvoituksista, sanaleikeistä, lorulauluista ja nikkaroinnista välittivät tervehenkistä elämänviisautta, johon kannattaa nojautua ja luottaa.

Luultavasti sain sekä isoisältä että vanhemmalta veljeltäni ymmärryksen, että jos jotain tapahtuu, syytä tulee etsiä luonnollisesta selityksestä, eikä laittaa tapahtumia ihmeiden ja yliluonnollisten olentojen piikkiin.

FLIRTTAILUA HENKISTEN SUUNTAUSTEN KANSSA

RATIONAALISEN AJATTELUN SIEMEN oli siis läsnä jo lapsuudessani, mutta aikuiseksi kasvamisen tuo uusia tunteita, kokemuksia ja tilanteita, joille ei vielä ole sanoja. Oman paikan löytäminen tai luominen on vaikeaa, joskus toivotonta, ja silloin on tärkeää, ketkä osuvat kohdalle antamaan henkisiä neuvoja ja ohjausta herkälle mielelle.

Minulla oli kiusaus paeta todellisuutta, sukeltaa esoteeriseen eskapismiin, sitoutua johonkin guruun, joka näyttäisi oikean henkisen tien. Jopa kirkkoon liittyminen tuntui houkuttelevalta, ei niinkään Jumalan tai uskon vuoksi, vaan pitkien perinteiden, selkeiden vakiintuneiden näkemysten ja hierarkian vuoksi.

Tällainen flirttailu henkisten suuntausten kanssa johdatti minut kuitenkin enemmän taiteen suuntaan: avaa-

maan omia luovia porttejani, katsomaan sisäänpäin, tuntemaan ihmisten välisten suhteiden salaperäisiä polkuja. Mutta jokin esti minua täysin sukeltamasta taiteen kooloon, jäin roikkumaan reunalle. Ajattelin, että ehkä henkimaailmassa sittenkin on jotain sellaista perustavaa laatua olevaa, jonka erityislahjakkaat ihmiset pystyvät välittämään meille tavallisille kuolevaisille.

Tämä aika elämässäni sattui yhteen Viron toisen itsenäistymisen jälkeisen yhteiskunnallisen vapautumisen kanssa, jolloin kaikki aiemmin kielletyt ja halveksitut liikkeet, ajatukset ja elämäntunteet pääsivät irti kuin vasikat kevätlaulumelle. Tuoreessa vapaudessa on paljon sekasortoa, ja tätä sekasortoa yrittävät opportunistit kääntää omaksi edukseen. Esimerkiksi valtaapitävien lähipiirissä liikkui idea, että valtion pitäisi palkata tuhat meditoijaa, joiden toiminnan tuloksena tulisi olla yhteiskunnallisen rauhan luominen, rikollisuuden väheneminen, yleisen onnen ja hyvinvoinnin lisääntyminen.

TOTUUS VAPAUTTAA?

TODELLINEN SKEPTINEN HERÄÄMISENI oli kuin ilmes-tyskokemus. Ennen sitä uskoin jotenkin, että ihmeteot ovat mahdollisia ihmeellisiä kykyjä omaavien ihmisten avulla, mutta parin viikon intensiivisen jakson ja tunne-myllerryksen jälkeen en uskonut enää yhtään sellaisiin. Tämä oli kokemus, jota en ole täysin vieläkään sulattanut ja jota en ole valmis julkisesti jakamaan.

Tyhjensin henkisen hyllynä ja aloin täyttää tätä tyhjiötä tieteellisillä käsitteillä henkisestä manipuloinnista, ryhmädynamiikasta, ajatusvirheistä, argumentoinnista ja muusta sellaisesta. Kaikki tämä tuntui jännittävältä. Aluksi harjoitin uusia tietojani ja taitojani aktiivisilla foorumeilla, joissa keskusteltiin ufoista, hengistä, kreationismista, guruista, selvänäkemisestä, parantamisesta, aiemmista elämistä ja kaikesta muusta, mikä piti esoteerisuudesta kiinnostuneet hereillä. Vastikään heränneen henkisen selkeyteni innoittamana yritin käyttää tätä valoa näyttääkseni myös muille tien, koska ”totuus vapauttaa”. Voi, kuinka herkkäuskoinen ja naiivi olinkaan!

Onneksi olen sellainen vähän vieläkin.

Pian kehittyi ajatus esittää löytöjäni jotenkin systemaattisemmin. Verkkosivujen rekisteröimiseen tarvittiin tuolloin (v. 2007) juridisen henkilön olemassaolo: siitä vaatimuksesta sai alkunsa yleishyödyllinen yhteisö *MTÜ Eesti Skeptik* ja verkkosivusto *skeptik.ee*. Esimerkkiä otettiin järjestöistä USA:ssa, Australiassa, Isossa-Britanniassa, Saksassa ja myös Suomessa.

Järjestimme mediaesiintymisiä. Jaoimme Skepsiksen *Huuhaa*-palkintoa vastaavaa *Umbluu*-palkintoa näyttävästi. Minusta tuli paikallisen skeptisen liikkeen keulakuva. Sensaatiolehdet ristivät minut hellästi *Viron johtavaksi skeptikoksi*. Toiminta oli alkuvuosina niin näkyvää, että vuonna 2009 Viron valtio palkitsi skeptik.ee:n toiminnan myöntämällä minulle kansallisen *tieteen popula-risoija* -palkinnon.

Media oli tuolloin erittäin epätasapainoinen. Jokainen jännittävä niin sanottu ”henkinen menetelmä” sai suotuisaa mediahuomiota ilman minkäänlaista kritiikkiä, ja vaihtoehtoisen lääketieteen kanssa tekemisissä oli oi-

keita lääkäreitä ilman kollegoidensa julkista paheksuntaa. Nykyään tilanne on hieman muuttunut. Esimerkiksi lääkärijärjestöt ottavat aktiivisesti kantaa huijaushoitoja vastaan ja yrittävät informoida ihmisiä niiden mahdollisista haittavaikutuksista. Toimittajat osaavat jo pyytää asiantuntijoilta lisäkommentteja, kun jonkin palvelun tai tuotteen mainoksessa esitetään rohkeita lupauksia. Jopa virallisiin toimenpiteisiin on ryhdytty, vaikka lainsäädäntömme ei tällä hetkellä anna liikaa mahdollisuuksia huijareiden toiminnan rajoittamiseen.

SKEPTIKKOJÄRJESTÖN TOIMINTA HIIPUNUT

SKEPTIK.EE oli pitkälti henkilökohtainen blogini asioiden muistiin tallentamista varten. Toki mukana oli myös muita kirjoittajia ja avustajia. Suurempaa organisaatiota, joka ei olisi yhteydessä henkilööni, ei sen ympärille kehittynyt. Monien aiheiden osalta ympyrä on kohdaltani sulkeutunut. Olen päässyt entisestä henkisestä ambivalenssistani vakaammalle pohjalle, ja siksi skeptik.ee:n toiminta on tänään melko vähäistä. Kommentoin ajoittain jotakin aihetta järjestön *Facebook*-sivulla ja vielä toisinaan minut kutsutaan kommentoimaan asioita johonkin ohjelmaan.

Tarvitaanko skeptisiä yhdistyksiä nykyään? Jokainen organisaatio, eli siinä olevat ihmiset arvioivat tarpeitaan, eikä ole mitenkään outoa, jos organisaatiot pienentyvät tai supistavat toimintaansa olosuhteiden muutosten vuoksi. Ihmiset ovat kuitenkin edelleen skeptisiä, jatkavat osaamiensa toimintojen tekemistä, kommunikoi-vat keskenään tarpeen mukaan jne. Tietenkin virallinen organisaatio antaa joskus sanoille ja näkökannoille suuremman painoarvon – esimerkiksi silloin, kun lainsäätäjät pyytävät lausuntoja. Tietyissä tapauksissa, jolloin on välttämätöntä käynnistää jokin yhteiskunnallinen muutos, organisaatio ja työnjako ovat myös tarpeen.

Tällä hetkellä vaikuttaa onneksi siltä, että Virosta löytyy monilta erikoisaloilta hyviä skeptisiä asiantuntijoita, joilta saa asiantuntevia kommentteja. Nämä tuovat skeptistä viestiä kukin omalla tavallaan ja tyyllillään sekä eri kohderyhmiä tavoittaen. Ei pitäisi antaa vaikutelmaa, että skeptikot ovat jonkinlaisia ”viisaita vanhoja miehiä”, jotka tietävät, miten asiat todella ovat ja miten niiden pitäisi olla. Monimuotoisuus on tärkeää – tarvitsemme nuoria, vanhoja, naisia, miehiä, eri kansallisuuksien ja kulttuurien edustajia, monenlaisia ammattilaisia jne.

Skeptikkona toimiminen voi olla rankkaa. Koska skeptik.ee oli niin henkilökohtainen minulle, olin myös henkilökohtaisesti haavoittuvainen sen suhteen. Hörhöjen yksi suosikkitekniikoista on hyökätä vastustajansa henkilöä vastaan (*argumentum ad hominem*). Sainkin kokea muun muassa uhkauksia oikeusjutuilla ja minuun yritettiin vaikuttaa myös läheisteni kautta.

Löysin myös uuden argumentointivirheen – *argumen-tum ad soveticum*. Se tarkoittaa sitä, että koska neuvostoaikana esoteerisuus ja uskonto olivat halveksittuja ja ateismi oli niin sanottu valtion uskonto, niin jokainen, joka hyökkää esoteerisuutta ja uskonnollisia organisaatioita vastaan ja kannattaa ateismia, on neuvostoaajan jäännös ja kannattaa myös stalinistisia keinoja toisinajattelijoiden eliminoinniseksi.

PUTIN PELASTAA IHMISKUNNAN?

SUURET YHTEISKUNNALLISET MULLISTUKSET, kuten koronapandemia ja **Putinin** aloittama sota Ukrainaa vastaan, ovat nostaneet ja nostavat edelleen esiin erilaisia henkilöitä ja ajatuksia yhteiskunnan syvästä päädys-tä. Nämä henkilöt pyrkivät löytämään merkityksiä uusille tilanteille ja tunnistamaan niihin piilotettuja kaavoja. Tilanteessa, jossa tietoa on saatavilla niukasti, nousevat esiin ja saavat uutta voimaa teorat, joihin ei rauhallisempina aikoina edes kiinnittäisi huomiota, koska ne vaikuttavat niin ilmiselvästi mielettömiltä. Kuitenkin laajamittainen epävarmuus saa nämä selitykset näyttämään joillekin järkeenkäyviltä.

Esimerkiksi eräs paikallinen tuonpuoleisen kanssa kommunikoi-ja julisti, että Putinin piti tunkeutua Ukrainaan ja panna henkilökohtainen maineensa pantiksi ihmiskunnan pelastamiseksi vielä pahemmalta – kasaarimafialta ja Yhdysvaltain biologisilta aseilta, joita kehitettiin Ukrainassa sijaitseissa biolaboratorioissa. Putin ei tämän meedion mukaan välitä henkilökohtaisesta hyödyistä, vaan tekee ihmiskunnalle itseuhrautuvan palveluksen. Eikä venäläisten suorittamia asuintalojen pommituksia ja siviilien tappamisia ole tapahtunut, ne ovat vain propagandaa venäläisten esittämiseksi huonossa valossa.

Kansallisella tasolla puhutaan paljon medialukutaidosta, laaditaan ohjelmia ja järjestetään koulutuksia opiskelijoiden ja haavoittuvien ihmisten tavoittamiseksi. Jotkut ryhmät voivat esimerkiksi heikon kielitaidon vuoksi helposti joutua harhaanjohtavan tiedon ja vihamielisen propagandan vaikutuksen alle. Suuri itänaapurimme on immunisoinut meidät tietyntaista propagan-

daa vastaan, mutta liian ylimielisiä meidän ei pidä olla. Meidän pitää pysyä valppaana.

LUETTELO ELÄMÄN TARKOITUKSESTA

TERVEISIÄ SUOMEEN? Olen käynyt Suomessa skeptikoiden vieraana muun muassa Jyväskylän kesässä vuonna 2006. *Skepsis* taas on käynyt Tallinnassa kevätretkellä ainakin vuosina 2007 ja 2011. On aina mukavaa tavata muista maista ihmisiä, joilla on samanlaiset kiinnostuksen kohteet. Muistan kiitollisuudella yhteistyötä Suomen skeptikkojen kanssa. Tärkeänä välittäjänä tuolloin toimi Skepsiksen ainaisjäseneksi kutsuttu **Kulle Raig**.

Skepsis tosiaan oli yksi niistä ryhmistä, joiden toimintaa seurasin ja josta etsin esimerkkiä MTÜ Eesti Skeptikun perustamiselle. Odotan edelleen innolla *Skeptikko*-lehteä, jonka luen aina kannesta kanteen.

Elämäni muuttanut kokemus? Lapsen syntymä, isäsi tuleminen.

Mikä on elämän tarkoitus? Kerran toivoin, että elämän tarkoitus ilmestyisi minulle fanfaarien ja iletulitus-ten saattelemana. Sitten menin kouluun ja kasvoin isommaksi, ja nyt elämän tarkoitus löytyy ruohonkorresta, tähtitaivaasta, rakkaudesta, lapsista, lätäköstä, tammenterhosta, koivunrungosta, hämähäkinseitistä, uudesta kamerasta, vihreästä vallankumouksesta, katseesta, kosketuksesta, hautausmaalta, valokuvanäyttelyn pystyttämisestä. Huom. Luettelo ei ole tyhjentävä.

*Artikkelin on suomentanut viron kielestä
Pertti Laine.*

Uskomaton hajukone

SKEPSIKSEN kevätretki suuntautui vuonna 2007 Tallinnaan. Suomalaiset skeptikot tapasivat virolaisia kollegoitaan tilaisuudessa, joka järjestettiin *Soomi Instituutissa*. Vierailun isäntänä toimi Viroom juuri *Skeptik*-yhdistyksen perustanut **Martin Vällik**, joka valitteli sitä, kuinka vaikeaa järjestöön oli ollut saada mukaan aktiivisia toimijoita. Tarvetta olisi ollut, sillä kun maassa vieraili edellisenä vuonna USA:n presidentti **George W. Bush**, paikallinen pommiryhmä tutki rakennuksia *Sniffex*-laitteella, joka käytännössä on pelkkä taikavarpu.

Skeptikko-lehdessä 2/2007 julkaistussa kuvassa Tallinnasta näkyy, kuinka skeptikot suhtautuvat skeptisesti kaikkeen, myös ravintolalaskuun. Kuvassa vasemmalta **Martin Vällik**, **Otto J. Mäkelä**, **Kulle Raig** ja **Matias Aunola**.

RISTO K. JÄRVINEN

Ruotsalainen skeptikko Dan Katz: Meitä tarvitaan – enemmän kuin koskaan

KIRSI VIRTANEN

Estonia-salaliittoteoriat ovat edelleen pinnalla Ruotsissa.

DAN KATZ, 68, on ruotsalaisen skeptikkojen yhdistyksen *Vetenskap och Folkbildning* (VoF) hallituksen jäsen ja varapuheenjohtaja. Skeptikko-lehden haastattelussa hän kertoo, että kun hänet valittiin yhdistyksen hallitukseen, hän ei vielä ymmärtänyt olevansa skeptikko.

- Kasvoin perheessä, jossa tiede oli tärkeää, joten olen aina ollut kiinnostunut tieteestä. Ennen psykologiksi valmistumista työskentelin kuitenkin vuosia musiikkiteollisuudessa. Olin koulutettu muusikko, kitaristi. Psykologian opiskelun aloitin vasta 41-vuotiaana. Koin yliopiston opetuksen huonoksi, varsinkin kun meillemme siihen aikaan opetettiin **Sigmund Freudin** teorioita. Niillähän ei ole lainkaan tieteellistä perustaa, ja monissa tapauksissa ne perustuvat suorastaan väärennöksiin.

- Valmistumiseni jälkeen aloin tietoisemmin taistella tieteen puolesta, erityisesti psykologiassa. Törmäsin NLP:hen (neurolingvistiseen ohjelmointiin), joka oli noussut erittäin suosituksi valmentajien ja johtamiskonsulttien keskuudessa. Se vaikutti epäilyttävältä. Voidakseni tutkia sitä minun piti tietenkin saada enemmän tietoa asiasta, mutta edes kollegani eivät tienneet siitä mitään. Jossain vaiheessa joku yliopistolla kertoi yhdistyksestä nimeltään *Vetenskap och Folkbildning*. Soitin yhdistyksen silloiselle puheenjohtajalle **Dan Larhammarille** ja kysyin häneltä NLP:stä, mutta ilmeni, ettei hänkään tiennyt asiasta mitään. Larhammar vaikutti kuitenkin erittäin mukavalta henkilöltä, ja sen takia päätin liittyä yhdistykseen. Nykään tiedän, että NLP on juuri sitä, mitä aiemmin epäilin: silkkaa hölynpölyä.

- Liittyminen VoF:iin oli suuri helpotus. Yhtäkkiä istuin ihmisten joukossa, jotka ajattelivat samoin kuin minä ja jotka ymmärsivät tieteestä! Sain tietää olevani skeptikko samana päivänä, kun minut valittiin yhdistyksen

hallitukseen. Tapasin yhden jäsenistä, joka kysyi minulta: ”Oletko skeptinen?” Ihmettelin kysymystä koko päivän, koska luulin liittyneeni tieteelliseen seuraan. Sitten tietysti ymmärsin, että kyseessä on nimenomaan skeptinen liike. Joten ehdottomasti, olen skeptikko.

TÄTEN YHTEISTYÖKUTSU SKEPSIKSELLE ON ESITETTY!

Mikä on elämän tarkoitus?

Tämä kysymys nousee usein esiin, kun työskentelen psykologina. Meidän on katsottava itseämme ja pohdittava, miten minun pitäisi omasta mielestäni viettää 80, 90, 100 vuottani tällä planeetalla? Jos voisin katsella omia hautajaisiani, mistä haluaisin ihmisten puhuvan? Mitä haluaisin heidän sanovan minusta? Jotkut ihmiset surevat, että voi, heidän olisi pitänyt olla Nobel-palkinnon saajia, astronautteja ja muuta sellaista, mutta kysyn heiltä: miksi haluaisit olla sellainen? Mitkä ovat arvosi sen halun takana? Mitä asioita voisit tehdä, vaikka et olekaan astronautti tai Nobel-palkittu? Mitä rakastat? Minkä puolesta ottaisit luodin nahkaasi? Usein kuulemani vastaus on: haluaisin pitää huolta rakastamistani ihmisistä.

- Ehkä elämän tarkoitus on se, että yrittää tehdä jotain hyvää ihmiskunnalle. Ehkä luoda jotain. Pitää hauskaa. Olen tutkinut itseäni, sitä mitä pidän tärkeänä, ja minulle elämän tarkoitus on hyvin paljon sitä, että haluan pystyä huolehtimaan vaimostani, poikapuolestani, koirastani, veljestäni. Minulla on myös läheisiä ystäviä, joille haluan olla tukena ja joiden kanssa haluan pitää hauskaa. Haluan jatkaa musiikin tekemistä.

- Skeptikkoliikekin on hyvin vahvasti mukana elämäni tarkoituksessa. Jos olen voinut estää yhdenkin ihmi-

sen juomasta hopeavettä, jos olen saanut yhdenkin ihmisen menemään lääkäriin hakemaan apua syöpään, eikä turvautumaan hömppään, silloin elämäni ei ole ollut merkityksetöntä.

Onko VoF:lla hyvä maine Ruotsissa?

Uskon, että Ruotsissa on paljon ihmisiä, jotka haluavat liittyä VoF:iin, ja tiedän, että on paljon ihmisiä, jotka kannattavat meitä. Vaikutelmani on, että meillä on hyvä maine ja monet ihmiset tietävät meistä. Liittyminen maksaa vain 250 kruunua (noin 22 euroa). Voisimme kuitenkin markkinoida itseämme paremmin. Meillä on nyt noin 2500 jäsentä, mutta meillä voisi olla 10 kertaa enemmän.

Suomessa olemme huolissamme siitä, että Skepsiksessä on paljon iäkkäitä jäseniä, nuoret puuttuvat.

Tunnistamme samanlaisen ikäjakauman myös täällä Ruotsissa. Meilläkin on hyvin vähän alle 25-vuotiaita. Mutta ehkä se ei kuitenkaan ole niin outoa, koska kiinnostus tiedettä ja skepsismiä kohtaan kasvaa usein vasta silloin, kun aloittaa opiskelun vaikkapa yliopistossa. Ikärakenteen lisäksi toinen ongelmamme on, että meillä on jäsenenä paljon enemmän miehiä kuin naisia. Tyypillinen jäsenemme on yli 50-vuotias mies, jolla on jonkin verran luonnontieteellistä koulutusta.

Mihin skeptikkoja tarvitaan?

Meitä skeptikkoja tarvitaan, koska väärää tietoa on niin paljon. Esimerkiksi erilaiset viattominakin pidetyt perinnehoidot voivat aiheuttaa suurtakin kärsimystä ihmisille, varsinkin jos he niiden takia välttävät asianmukaista hoitoa. Se voi tappaa ihmisiä. Lisäksi se tulee yhteiskunnalle valtavan kalliiksi. Yhteiskunnassa on myös tarjolla hyvin paljon kaikenkarvaisia kursseja ja koulutuksia, joita valtion virastot, kunnat ja yritykset hankkivat – siitä huolimatta, että ne on todettu täysin huuhaaksi. Pelkästään Ruotsissa käyrämme miljardeja yhteiskunnan kruunuja tällaiseen joka vuosi.

Onko Ruotsissa vaikeaa taistella väärää tietoa vastaan?

Kyllä, se on raskasta. Useimmat ihmiset tietävät jo, että homeopatia ja muut vastaavat ovat hölynpölyä, ja tällaisista asioista tiedottamista voi nykyään jo pitää liian helpompina nakkina. Sen sijaan, että varoittaisimme homeopatiasta ja astrologiasta, tärkeämpää olisi taistella erilaisia salaliittoteorioita vastaan. Sellaisia on liikkeellä yhteiskunnassa hyvin paljon ja ne ovat erittäin vaarallisia. Ne voivat olla jopa uhka demokratialle. Elämme äärimmäisen tietoiheässä yhteiskunnassa, jossa lähteiden uskottavuuden arviointi on käynyt yhä vaikeammaksi. Siksi skeptikkoja tarvitaan – tänään jopa enemmän kuin koskaan.

Voitko antaa esimerkin jostain salaliittoteoriasta?

Paras esimerkki juuri nyt on erittäin ajankohtainen Ruotsissa. Kyse on Estoniasta ja sen uppoamisesta. Ruotsissa aluksen uppoamiseen on liitetty erilaisia salaliittoteorioita. Ihmiset uskovat, että lautan upotti venäläinen sukellusvene, ruotsalainen sukellusvene, pommi, aseiden salakuljettaja... Taisi olla jopa joku, joka luuli, että UFO upotti Estonian. On kuitenkin aivan selvää,

että lautta upposi, koska keulavisiiri irtosi ja vesi syöksyi sisään. Siitä on vaikka kuinka paljon todisteita. Mutta valitettavasti tuosta traagisesta tapahtumasta on edelleen liikkeellä paljon salaliittoteorioita.

Ovatko skeptikot liian hiljaa?

Ei, en usko. Mutta on olemassa alueita, jotka ovat hyvin herkkiä. Pahimmassa tapauksessa jopa ura voi olla vaarassa, jos joistakin aiheista sanoo jotakin poliittisesti epäkorrektia. Esimerkiksi on olemassa paljon tutkimuksia, jotka osoittavat, että monet käyttäytymistavoistamme ovat perinnöllisiä. Mutta juuri tuo on hyvin herkkä alue. Perinnöllisyysnäkemys ei ole suosittu yhteiskuntatieteissä, koska siellä ajatellaan enemmän, että ympäristö vaikuttaa käyttäytymiseemme.

Halusit myös esittää kutsun Skepsis ry:lle?

Kyllä. Ruotsin VoF ja Suomen Skepsis ovat läheisiä naapureita. Skepsiksen perustajajäsen, geologi **Nils Edelman** (1918-2005) Åbo Akademista kuului myös VoF:iin, ja inspiroi meitä paljon. Me ruotsalaiset skeptikot muistamme häntä lämmöllä edelleen. Yhdistyksemme mielestä olisi erittäin hienoa, jos voisimme aloittaa epäilijöiden yhteistyön Skepsiksen kanssa tavalla tai toisella. Täten yhteistyökutsu on esitetty! 📧

FAKTA

VETENSKAP OCH FOLKBILDNING perustettiin vuonna 1982. Toimintaa rahoitetaan jäsenmaksuilla, lahjoituksilla ja muulla yhteistyöllä. Yhdistys julkaisee neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *Folkvett*-lehteä, joka tarjoaa tietoa tieteestä ja pseudotieteestä. VoF järjestää myös erilaisia tapahtumia kuten luentoja, keskustelutilaisuuksia ja kursseja. VoF pyrkii tekemään tieteestä kiinnostavaa ja helposti lähestyttävää.

Vuonna 2020 ruotsalainen dokumentaristi **Henrik Evertsson** sai Bonnier AB:n myöntämän *Stora Journalistpriset* -palkinnon tv-dokumenttisarjastaan *Estonia – Fyndet som ändrar allt* (Estonia – löytö joka muutti historiaa). Seuraavana vuonna 2021 VoF myönsi Evertssonille samasta tv-sarjasta *Årets förvillare* -palkintonsa (Vuoden harhaanjohtaja). Palkinto myönnettiin samalla myös Stora Journalistpriset -palkinnon tuomaristolle, joka oli nimittänyt Evertssonin palkintoehdokkaaksi. Ruotsalaisten Huuhaa-palkintoa perusteltiin näin: ”Palkinto annetaan kyseisille ehdokkaille, koska he ovat onnistuneet nostamaan esiin ja legitimoineet erilaisia Estonian katastrofiin liittyviä salaliittoteorioita.”

Dan Katz’n asiantuntija-alue VoF:ssa on kvasispsykologia ja pseudoterapeutit/-valmentajat.

RAEVAARA

Aikamme tarvitsee hidasta tietoa

YHTEISKUNNAN TAHTI on kiihtynyt. Uutiset leviävät nopeammin kuin ennen, kaikenlaisen sisällön määrä kasvaa koko ajan, ja ihmiset viettävät yhä enemmän aikaa älylaitteillaan. Aivot totuttavat siihen, mihin ihminen ne opettaa, ja jos aikaa tulee vietettyä siirtymällä nopeasti digisisällöstä toiseen, muunlainen tekeminen alkaa olla hankalaa. Silloin on vaikeaa keskittyä vaikkapa kirjan lukemiseen, vaikka noin periaatteessa tekisi mieli.

Tanskalainen tietojenkäsittelytieteen parissa työskentelevä professori **Sune Lehmann** on tutkinut sitä, miten digisisällön määrän kasvu ja julkaisutahdin nopeutuminen vaikuttaa ihmisten keskittymiseen. Ja huonostihan se vaikuttaa, ainakin ajalla mitaten. Vietämme yksittäisen verkkosisällön parissa koko ajan vähemmän aikaa. Tämä koskee yhtä lailla uutisia kuin *Twitter*-päivityksiä.

Kun tarjolla on koko ajan entistä nopeammin uutta, mieli ei enää pysähdy analysoimaan vaan on jo menossa kohti seuraavaa – ja sitä seuraavaa.

Yksilön keskittymisvaikeudet voivat hankaloittaa elämää. Televisiosarjoihin ei jaksa keskittyä eivätkä opiskelut suju, koska pitkien tekstien lukeminen on liian vaikeaa. Ihmissuhteita kiristää se, että keskustelut katkeavat puhelimen selaamiseen tai keskusteluita ei oikein edes synny. Toiset vilkuilevat puhelintaan niin elokuvateattereissa kuin yöllisillä vessareissuilla.

Mutta mitä keskittymiskyvyn heikkeneminen tekee yhteiskunnan tasolla? Jaksaako kukaan enää perehtyä kunnolla päättäjien puheisiin, uutistapahtumien taustoihin tai nykyisyyttä selittävään historiaan? Saavatko teknologiaautopistit rauhassa kehittää mitä tahansa, koska kollektiivinen ymmärrys ei riitä siihen, että keskustelisimme tulevaisuudesta yhdessä?

Jo nyt on merkkejä siitä, että esimerkiksi *TikTokin* sisällöt vaikuttavat vahvasti nuorten poliittisiin kantoihin. Muutaman kymmenen sekunnin mittaisissa tallenteissa ei kovin syvällisiin analyysihin päästä. Yhteinen keskittymiskyvyttömyytemme voi lopulta olla uhka jopa demokratialle.

Mikä tähän auttaisi? Yksilötasolla tietenkin se, että huolehtii keskittymiskyvynsä kunnosta. Älylaitteiden käytön vähentäminen sekä tietoinen keskittyminen syventymistä vaativaan tekemiseen ovat avainasemassa.

Kaikkea ei pidä kuitenkaan jättää yksilön vastuulle: tavalliset ihmiset eivät täyttäneet maailmaa taskuun mahtuvilla tietokoneilla, sosiaalisella medialla tai globaalilla uutiskilpailulla. Yhteisen ajattelukyvyn kunnosta pitää huolehtia myös rakenteilla, kuten poliittisilla päätöksillä.

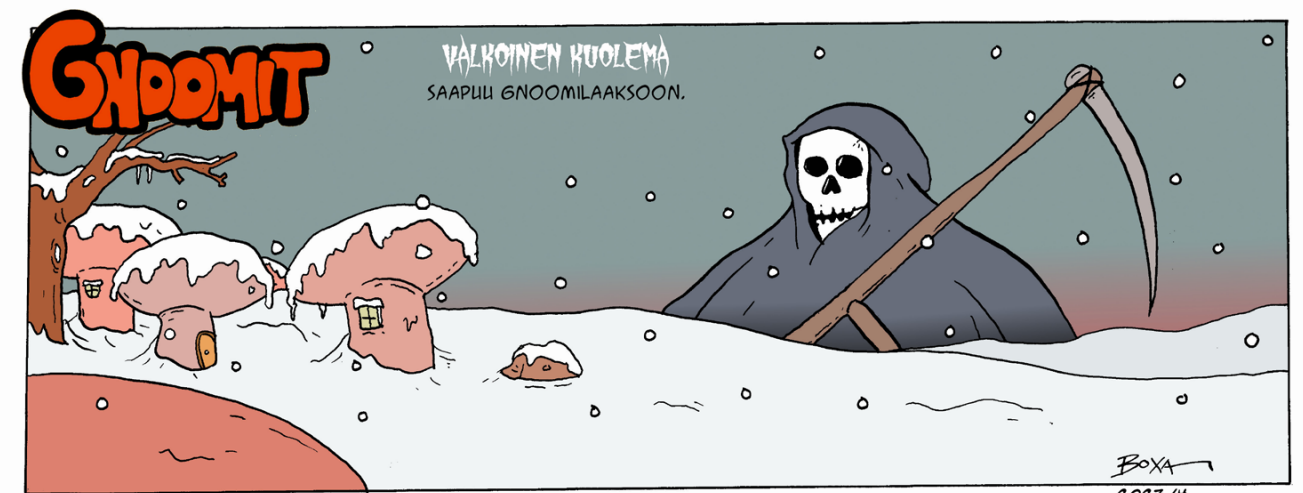
Tämä mielipide tulee tietenkin syvältä kirjallisuusmaailman uumenista, mutta painettu kirja olisi mainio keino harjoittaa keskittymiskykyä. Poissa on älylaitteen koukuttavuus ja nopeat sisällöt. Tilalla on hitaasti kokonaiskuvaa luova, tekstiin luottava ja ajatustauot mahdollistava ”käyttöliittymä”. Tietokirjan tietosisällön on kirjailija kuratoinut – sitä eivät ohjaa algoritmit. Hyvän tieto- ja oppikirjallisuuden kautta ihmiselle rakentuu tieteseen luottava maailmankuva.

Ajan henki tuntuu vain valitettavasti olevan kirjallisuutta vastaan. Yhä suurempi osa kirjallisuudesta kuluetaan äänikirjoina, ja monille tietokirjoille kyseinen formaatti sopii äärimmäisen huonosti. Äänikirjaintoilun myötä osa tietokirjoista on vaarassa kadota kokonaan.

Suomessa hallituksen säästösuunnitelmat luovat erityisen paljon uhkia juuri tietokirjallisuudelle. Kirjastojen ostotuki, jolla valtio on mahdollistanut vähälevikkisen kirjallisuuden ostamisen yleisiin kirjastoihin, on säästösyistä poistumassa. Tietokirjailijoille on ollut tarjolla vain vähän ja lyhyitä apurahoja, ja tässä taloustilanteessa ja poliittisessa ilmapiirissä niihin taitaa olla turha odottaa parannuksia.

Hallitus aikoo myös nostaa kirjallisuuden arvonlisäveroa. Nyt kirjoista on maksettu 10 prosentin, mutta kohta 14 prosentin veroa. Sen myötä verottaja saa yhdestä myydyistä kirjasta jo enemmän kuin kirjailija itse.

Ymmärryksen synty vaatii kärsivällistä tietoon uppoutumista, mutta aika suosii päinvastaista: pinnallista tiedon vilkaisua.

* EPELINEN KERTA OLI 1300-LUVULLA RUOTSISSA.

monipuolisesta työstä faktantarkistuksen ja informaatiolukutaidon puoles

Palkitut. Faktabaarin perustajajäsen ja Avoin yhteiskunta ry:n puheenjohtaja Mikko Salo (pöntössä) sekä vasemmalta: Avoin yhteiskunta ry:n varapuheenjohtaja Joonas Pörsti ja jäsen Marianne Paasi, Faktabaari EDU:n Elsa Kivinen ja Markus Neuvonen, Faktabaarin vastaava toimittaja Pipsa Havula. Oikealla tiede- ja kulttuuriministeri Sari Multala.

Faktabaarille valtionpalkinto

RISTO K. JÄRVINEN

”Tieto kuuluu kaikille.”

FAKTABAARI JA AVOIN YHTEISKUNTA RY palkittiin syyskuussa tiedonjulkistamisen valtionpalkinnolla yhdessä kahdeksan muun toimijan kanssa. Palkintoperusteissa *Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta* nosti esiin Faktabaarin tekemän työn julkisen keskustelun faktapohjaisuuden vahvistajana eri osaluilla: riippumattoman faktantarkistuksen parissa, digitaalisen informaatiolukutaidon kehittäjänä sekä yhteistyötä vahvistavana toimijana kotimaisissa ja kansainvälisissä verkostoissa.

”Faktabaarin kunnianhimoisena tavoitteena on, että digitaalinen informaatiolukutaito opittaisiin kansalaistaitona. Vaikka Faktabaari on toimijana pieni, vahvat yhteistyöverkostot tekevät siitä kokoaan suuremman toimijan. Yhteiskunnallinen luottamus on Suomessa kansainvälisesti vertaillen korkealla tasolla, mutta merkkejä polarisaation lisääntymisestä ja luottamuksen rapautumisesta näkyy meilläkin. Faktabaari on tärkeä palanen yhteiskunnan avoimuutta ja demokratiaa ylläpitävässä palapelissä”, palkinnon perusteluissa sanotaan.

HYVÄ RENKI, MUTTA TAPPAVA ISÄNTÄ

AVOIN YHTEISKUNTA RY on vuonna 2011 perustettu yhdistys, jonka tarkoitus on edistää avoimuutta yhteiskunnallisena perusarvona sekä tarjota kansalaisille entistä parempia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Näiden tavoitteiden tueksi yhdistys lähti kehittämään vuonna 2013 Faktabaaria, joka vahvistaa faktapohjaista julkista keskustelua faktantarkistuksen ja informaatiolukutaidon syventämisen keinoin. Yhdistys kokoaa yhteen toimijoita, jotka muodostavat tukiyhteisön Faktabaarin mission ja vision toteutukselle ja kehittämistyölle.

Avoin yhteiskunta ry on Faktabaarista juridisesti vastuullinen toimija. Se resursoi Faktabaarin toimintaa varainkeräyksellään ja valvoo sen avoimuusperiaatteiden ja em. painopisteiden toteuttamista. Yhdistys ei puutu Faktabaarin operatiivisiin journalistisiin valintoihin.

Kiitospuheessaan Faktabaarin perustajajäsen ja Avoin yhteiskunta ry:n puheenjohtaja **Mikko Salo** kiitti tunnustuksesta, muisti yhteistyöverkostoja ja nosti Faktabaarin osalta kolme kestävää lähestymistapaa, joilla informaatioidon ja digivallan keskelä kiistatta polarisoituvaa yhteiskuntaamme voitaisiin vahvistaa:

Läpinäkyvyys: Digivallan toimijat on saatava demokraattisen valvonnan piiriin. *Tarkistettu tieto:* Vaalitaan journalistimin ydintä eli faktapohjaisuutta. Faktabaari lanseerasi tilaisuudessa vetoomuksen suomalaisille mediataloille digiajan faktantarkistuksen kehittämisessä vähintään pohjoismaisella tasolla. *Uteliaisuus:* Pelastetaan nuorten huomiokyky, lukutaito ja uteliaisuus digitaalisessa informaatioympäristössämme.

Kansalaisten digitaalista informaatiolukutaitoa edistämään on perustettu *Faktabaari EDU*.

Mikko Salo myös kertoi Faktabaarin juuri julkaisseen ensimmäisen osan ChatGPT:tä lähdekritiikin näkökulmasta lähestyvistä sarjastaan. ”Teknologia on uteliaalle oppijalle hyvä renki, mutta isäntänä saattaa jopa tappaa oppimisen.”

Palkinnot jakoi tiede- ja kulttuuriministeri **Sari Multala**. Yhdeksän palkitun joukossa oli ensimmäistä kertaa myös yhteisöjä. Palkittujen työtä yhdistää ajatus siitä, että tieto kuuluu kaikille. Faktabaarin palkinto oli yhteisöpalkinto, joka osoitettiin Avoin Yhteiskunta ry:lle. Palkintosumma on 20 000 euroa.

YHTEISTYÖTÄ SKEPSIKSEN KANSSA?

SKEPTIKKO-LEHTI KYSYI Faktabaarin vastaavalta toimittajalta **Pipsa Havulalta** esimerkkejä tehdyistä tarkistuksista ja niiden tuloksista. Havula kertoi, että viime vuodelt Faktabaari on säännöllisesti kokoustanut NORDIS-verkostossaan muiden Pohjoismaiden faktantarkistajien kanssa siitä, millaisia väitteitä Pohjoismaissa on havaittu, millaisia tarkistuksia kenelläkin on työn alla ja missä asioissa voitaisiin tehdä yhteistyötä. Näissä keskusteluissa nousi talvella esille se, että kaikissa muissa Pohjoismaissa

oli kirjoitettu disinformaatiosta, jonka mukaan lastensuojeluviranomaiset kidnappaisivat maahanmuuttajien lapsia ja erityisesti muslimilapsia. Suomessa tästä ei ollut kuitenkaan uutisoitu mitään.

”Selvittelyjemme myötä kävi ilmi, että tämä sama narratiivi leviää myös Suomessa arabiankielisen väestön keskuudessa. Juuri eduskuntavaalien alla SDP:n ehdokas **Hussein al-Tae** julkaisi arabiankielisille seuraajilleen suunnatun videon, joka mukaili näitä samoja väitteitä. Elokuussa, kun Ruotsissa nostettiin terrorismin uhkatason, yhtenä osasyynä oli turvallisuusviranomaisen mukaan juuri tämä disinformaatio lastensuojelusta.”

Faktabaarissa pyritään keskittymään sellaisiin väitteisiin, joiden kautta voidaan myös oppia ja opettaa lukijoille jotain digitaalisesta informaatiolukutaidosta. Siksi tehtiin esimerkiksi tarkistus siitä, aiheuttavatko rintaliivit syöpää, kuten väitetään mm. varsin epäluotettavalla ja epäilyttävällä *Askelterveyteen.com*-sivustolla ja hyvinvointivalmentaja **Maria Nordinin** blogissa. Tulos: yhdessäkään laadukkaassa tieteellisessä tutkimuksessa ei ole havaittu rintaliivien aiheuttavan syöpää.

Samalla Faktabaari tarkasteli *Askelterveyteen.com*-sivustoa, joka nousee todella usein Googlen hakutulosten kärkeen, kun suomalaiset etsivät terveyteen liittyvää tietoa verkossa. Sivusto on osa espanjalaista *Grupo M Contigo* -yritystä, joka julkaisee terveysaiheisia artikkeleita myös useilla muilla kielillä. Sivusto väittää olevansa ”sitoutunut välittämään laadukasta tietoa ja tuntemusta” ja ”johtava terveyteen keskittyvä julkaisu”. Osa sivuston artikkeleista on lähteetty, kun taas osa sisältää hyvin paljon mis- ja disinformaatiota. Sivusto käyttää runsaasti evästeitä ja mainoksia, ja sen ansaintalogiikka perustuukin oletettavasti mainostuloihin. Tekstit on usein kirjoitettu kömpelöllä suomen kielellä.

Uskomushoidot, ylluonnolliset ilmiöt yms. eivät ole niitä asioita, joita Faktabaarin toimituksessa yleensä tarkastellaan, vaikka ne kulkevatkin monesti käsi kädessä esim. koronaan liittyvän disinformaation kanssa. Havulalle on viime aikoina tullut hyvin paljon vastaan pedofiliaan liittyviä salaliittoteorioita, ja niihin ollaan muutaman kerran tartuttukin. Faktabaari tarkisti esimerkiksi väitteen siitä, onko YK suositellut pedofilian dekriminialisointia. Ei ole.

Havulan on vaikea vastata kysymykseen, mikä on pahinta disinformaatiota tällä hetkellä, sillä tuskin kenelläkään suurten teknologia-alustojen ulkopuolella on asias- ta kunnollista dataa. Disinformaation leviämisen osalta haasteena ovat etenkin poliittinen polarisaatio ja viestinnän tunnevetoisuus, joita somen algoritmit kiihdyttävät. Tekoälytyökalujen tuomat uudet mahdollisuudet, esim. täysin aidon näköiset synteettiset kuvat ja videot sekä äänestäjiin vaikuttaminen erittäin tarkasti kohdennetulla mikrotargetoinnilla ovat myös haasteena. Näihin asioihin olisi saatava läpinäkyvyyttä ja vastuullisuutta riippumattomien toimijoiden tuella. Tätä myös Faktabaari osaltaan pyrkii edistämään.

”Voisimme myös pohtia, olisiko jonkinlainen yhteistyö Skepsiksen kanssa mahdollista – samojen aihepiirien kanssa kun kuitenkin painimme”, Havula ehdottaa. ☞

JESPER KIVELÄ

Onko lihansyönnin terveysriskejä liioiteltu?

MAILMAN TERVEYSJÄRJESTÖN (WHO) alainen Kansainvälinen Syöväntutkimuskeskus (IARC) luokitteli vuonna 2015 prosessoitun lihan ihmiselle syöpää aiheuttavaksi (karsinogeeninen) ja punaisen lihan todennäköisesti syöpää aiheuttavaksi. Prosessoitu liha luokiteltiin ryhmään 1, johon sisältyy 127 erilaista karsinogeeniä kuten tupakointi, plutonium, Epstein-Barrin virus ja tietyt immuunivastetta heikentävät lääkkeet.

Kahdestakymmenestä kahdesta jäsenestä koostuvan IARC:n työryhmän tekemästä arvioinnista julkaisiin tuolloin *Lancet Oncology* -lehdessä yhteenveto ja reilu 500-sivuinen monografia nro 114 vuonna 2018. Työryhmä kävi läpi yli 800 epidemiologista tutkimusta punaisen ja prosessoitun lihan yhteydestä eri elinten syöpiin, ja eniten tutkimusnäyttöä oli paksu- ja peräsuolisyövästä. Arvioinnissa painotettiin yleistä väestönosaa koskevia kohorttitutkimuksia, joita täydennettiin tapaus-verrokkitutkimuksilla. Tutkimusten katsottiin olevan riittävän informatiivisia, mikäli niissä oli esimerkiksi eroteltu punaisen ja prosessoitun lihan käyttömäärät, syö-pätapauksia oli riittävästi ja keskeisiä sekoittavia tekijöitä, kuten ikä ja kokonaisenergiamäärä, oli tilastollisesti vakioitu.

Työryhmä arvioi, että 14 punaista lihaa koskevaa kohorttitutkimusta oli riittävän informatiivisia. Näistä tutkimuksista seitsemässä (50 %) havaittiin tilastollinen yhteys lisääntyneeseen paksu- ja peräsuolisyöpäris-kiin verrattaessa punaista lihaa eniten käyttäviä vähiten käyttäviin. Sitä vastoin prosessoitun lihan osalta informatiivisia kohorttitutkimuksia oli 18, joista 12:ssa (67 %) todettiin tilastollinen yhteys paksu- ja peräsuolisyöpäris-kiin verrattaessa prosessoitua lihaa eniten käyttäviä vähiten käyttäviin.

Mielenkiintoista oli se, että riittävän informatiivisia oli vain pieni osa (noin 10 %) kaikista tapaus-verrokkitutkimuksista, joista 50 %:ssa (7/15) koskien punaista lihaa ja 67 %:ssa (6/9) koskien prosessoitua lihaa todettiin tilastollinen yhteys lisääntyneeseen paksu- ja peräsuoliriskiin. Työryhmä korosti myös yhtä meta-analyysiä, jonka mukaan jokaista 100 grammaa/vrk punaista lihaa ja jokaista 50 grammaa/vrk prosessoitua lihaa kohden todettiin tilastollinen yhteys suhteellisesti 17 % ja 18 % suurempaan paksu- ja peräsuolisyöpäris-kiin.

Valtaosa työryhmästä katsoi epidemiologisen näytön riittäväksi sitä koskien, että prosessoitu liha aiheuttaa paksu- ja peräsuolisyöpää ihmisillä; sattuman, harhan ja sekoittuneisuuden mahdollisuus nähtiin epätodennäköiseksi. Sitä vastoin epidemiologinen näyttö punaisen lihan yhteydestä syöpään oli rajallista. Punaisen lihan osalta tukeuduttiin myös mekanistiseen näyttöön (kuten syö-vän esiasteet), jonka arvioitiin olevan vahvaa.

Kuten aiemmassa kolumnissani (Skeptikko 2/2023) olen nostanut esiin, vain pienessä osassa ravitsemusepi-demiologisia tutkimuksia otetaan harhaa laskennallises-ti huomioon. Yhdysvaltalaisepidemiologit ovat kuvan-neet tilastollisen herkkyysanalyysin mittaamattomalle sekoittavalle tekijälle eli niin sanotun E-arvon. E-arvo määritellään riskisuhdeasteikolla tilastollisen yhteyden vähimmäisvoimakkuudeksi, joka mittaamattomalla se-koittavalla tekijällä tulisi olla poisselittämään sekä altis-teen (esimerkiksi prosessoitu liha) että vasteen (esimer-kiksi paksu- ja peräsuolisyöpä) välisen yhteyden ot-taen huomioon vakioituneet sekoittavat tekijät.

American Journal of Epidemiology -lehdessä julkaistun tutkimuksen mukaan keskimääräinen E-arvo oli 2.00 ja luottamusvälille 1.39 sadan ravitsemusepidemiologisen tutkimuksen aineistossa. E-arvoja on myös kritisoitu. Voi esimerkiksi pohtia, kuinka suuri E-arvon tulisi olla, jot-ta syy-seuraussuhdepäätelmät ovat uskottavia mahdolli-sen mittaamattoman sekoittavan tekijän osalta. E-arvo ei myöskään ota huomioon muita harhoja.

Näyttöön perustuvan lääketieteen raskassarjalainen **Gordon Guyatt** kritisoi WHO:n/IARC:n tekemää arvi-oita *Financial Times* -lehdessä otsikolla ”A false alarm on red meat and cancer”. Kirjoituksessa muun muassa nos-tettiin esille, että työryhmä sivuutti kaksi isoa satunnais-tettua tutkimusta, joissa interventio-ryhmä muiden ruo-kavaliomuutosten (kuten rasvan vähentäminen ja vihan-nesten lisääminen) ohella vähensi punaisen/prosessoitun lihan määrää. Kummassakaan näissä tutkimuksissa ei voitu osoittaa ruokavaliomuutosten vähentävän paksu- ja peräsuolisyöpäris-kiä.

Vaikka nämä kaksi satunnaistettua tutkimusta (*Women’s Health Initiative* ja *Polyp Prevention Trial*) anta-vat vain epäsuoraa näyttöä, niiden tulosten pohjalta voi-daan suhtautua kriittisesti punaisen lihan ja paksu- ja peräsuolisyövä väliseen syy-seuraussuhteeseen.

PUHEENJOHTAJAN

PÄÄSTÄ

OTTO J. MÄKELÄ

Quo ivisti, Skepsis?

KUTEN OLETTE jossain määrin valitettavasti saaneet lukea tämän lehden kautta, Skepsiksen hallituk-sen sisällä on ollut varsin kovia sisäisiä jännittei-tä. Ongelmakohtia ovat olleet muun muassa, mitä aiheita Skepsiksen kannattaa tuoda käsiteltäväksi, miten vaikeita aiheita tutkivien tieteentekijöiden tulokset ja henkilökohtaiset näkemykset erotellaan toisistaan sekä kuinka asioista eri mieltä olevien tutkijoiden dialogia tu-lisi edistää. Henkilösuhteet ovat olleet pahoin tulehtunei-ta, osin kuulustelujen kaltaisen viestinnän seurauksena.

Yhdistyksemme syyskokouksessa nämä jännitteet saa-vuttivat murtumispisteen. Kuten yhdistysdemokratiaan kuuluu, asioista kanssani eri mieltä olevat olivat koon-neet itselleen riittävästi kannattajia ja äänestivät puheen-

johtajaksi paremmin näkemystään vastaavan ehdokkaan. Samalla hallituksesta myös äänestettiin ulos kanssani sa-moilla linjoilla ollut yhdistyksessä erittäin pitkään toimi-nut **Irma Hirsjärvi**.

Jää nähtäväksi, mitä tämä käytännössä tarkoittaa yh-distyksen linjalle ja etenkin millaisiin aiheisiin yhdistys jatkossa keskittyy. Samoin jää nähtäväksi, millä tavalla jäsenistön nyt antama palaute otetaan huomioon.

Tämän jälkeen yhdistyksen toimihenkilöiksi ei enää jää naisia, kun myös yhdistyksen pitkäaikainen sihteeri siirtyy toisiin tehtäviin.

Kiitämme yhdistystä kuluneista vuosista sekä luotta-muksestanne ja toivotamme uudelle puheenjohtajalle se-kä hallitukselle menestystä valitsemallaan linjalla.

RISTO K. JÄRVINEN

Ville Aarnikosta uusi puheenjohtaja

SKEPSIKSEN SYYSKOKOUKSESSA tieteiden talol-la 23. marraskuuta yhdistyksen uudeksi puheen-johtajaksi äänestettiin **Ville Aarnikko** (vas.). Skepsiksen hallitukseen äänestettiin uusiksi jäse-niksi **Vladimir Heiskanen** ja **Niko Wessman**. Valitsematta jäivät **Irma Hirsjärvi** ja **Otto J. Mäkelä**

(pöydän päässä). Hallituksessa jatkavat **Markku Javanainen** (oik.), **Santtu Puukka**, **Vesa Tenhunen** ja **Mikko-Ville Valjento**. Äänestykset järjestettiin sähköi-sesti *SignSpace*-palvelun avulla, joka mahdollisti äänestä-misen myös etäyhteyksien välityksellä. Kuva äänestyshet-kestä paikan päällä.

Päivystysvuorossa Santtu Puukka ja Jukka Vuori.

Skepsis palasi messuille

TEKSTI JA KUVAT: RISTO K. JÄRVINEN

RAJATIEDON YHTEISTYÖ RY:N järjestämät Hengen ja Tiedon messut pidettiin jo 39. kerran Helsingin Suomalaisella yhteiskoululla lokakuussa Haagassa. Messulehden mukaan messut antavat poikkileikkauksen koko rajatiedon kentästä: erilaisia henkisiä opetuksia, idän ja lännen elämäniisautta, luonnon salattuja voimia, täydentävää terveydenhoitoa, joogaa ja meditaatiota, parapsykologiaa, ufotutkimusta, luomutuotteita, alan kirjallisuutta, äänitteitä, taidetta ja käsitöitä. Eli pääosin sitä yhtä ja samaa vuodesta toiseen.

Tällä kertaa itseäni viihdyttivät pelkästään nimellään ohjelmanumerot ”Kristallikallojen tietoisuus ja valomielä”, ”Painajainen elämänvoimaksi?” sekä ”Haamut – monimuotoisuus, ilmentyminen ja käyttäytyminen”. Näytteilleasettajista huvitusta herättivät ”Herkkä hevosmies”, ”Seuraa Valkoista Peuraa” sekä ”Ylösnousseiden mestareiden opetuksia jumalallisesta kipinästä”.

Myös Skepsis oli paikalla – muutaman vuoden tauon jälkeen. Osastolla päivystivät kahden päivän aikana **Otto J. Mäkelä, Irma Hirsjärvi, Mika Karjalainen, Santtu Puukka ja Jukka Vuori**. Paikalla kävi myös Skeptikko-lehti, joka kysyi jälkeinpäin kaikilta, miten messut sujivat ja pitääkö Skepsiksen olla jatkossakin mukana rajatiedon tapahtumissa.

OTTO J. MÄKELÄ:
MENO HIIPUNUT HUIPPUVUOSISTA

MESSUT MUISTUTTIVAT aikaisempia Hengen ja Tiedon messuja: havaittavissa oli suurta innostusta ja myyntihumua. Minusta tosin näytti siltä, että tapahtuma oli alan

huippuvuosista vähän hiipunut. Skepsiksenkin pöydän lähellä oli joitakin tyhjiä paikkoja. Saattaa tietysti olla, että vika olikin meissä. Kukaan ei halunnut viereemme?

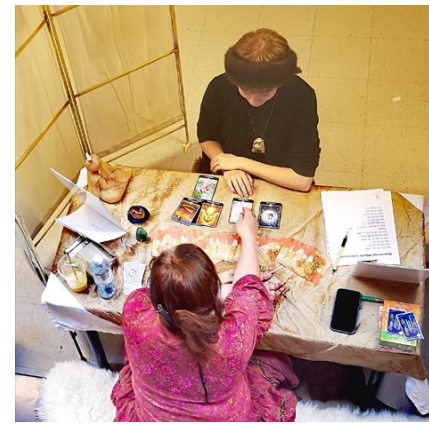
Kulkijoita oli messuilla montaa eri sorttia. Kohdalleni ei tällä kertaa osunut raivoisia tapauksia, pikemminkin huvittuneita ehkä hieman samassa hengessä kuin ”taas nuo mormonit ovat täällä”. Pari mukavaa keskustelua siitä, miten mielipiteensä todellisuudesta ja asioiden tilasta kannattaa muodostaa, tuli käytyä. Naapuriosastolta tuli myös toistuvasti käymään englanninkielinen pikkupoiika, joka ilmeisesti alkoi pitkästyä siihen, mitä näytteilleasettajaäiti puuhasi.

Mitään erityisen uutta ei ainakaan minulle tullut vastaan, mutta jotkin jo aiemmin nähdyt, kuten Suomen Jedyhdistys ovat tietenkin uudempaa syntyperää.

Skepsiksen on hyvä olla mukana tällaisissa tapahtumissa jo senkin takia, että aktiivimme saavat jonkinlaista tuntumaa siihen, millaista tavaraa markkinoilla liikkuu ja millaisia tunnelmat ovat. ”Skeptiseksi tekävä kahvi” teki edelleen kauppansa.

IRMA HIRSJÄRVI:
SKEPTIKOISTA PIDETÄÄN

”**VANHALLE MESSUTÄDILLE**” oli tuttua päivystää pöydän takana. Skepsiksen edustajana toimiminen osoittautui mukavaksi. Pisimmän keskustelun kävin nuoren potentiaalisen jäsenen kanssa. Hän oli kiinnostunut seuran toiminnasta, mutta kysyi, olemmeko jotenkin transihmisiä vastaan. Suurin osa pysähtyi osastollemme plasmapalloa tai levitaatiohyrrää ihmettelemään.

Pohdin, voisimmeko viedä kansatieteen tai uskomustiedon tutkimuksen luentoja uskomusten synnystä messuille omana ohjelmanamme. En tiedä, herättimmekö messukävijöissä juuri siinä paikassa koulun käytävällä skeptisyyttä, mutta Skeptikko-lehdestä oltiin erittäin kiinnostuneita. En ole ikinä nähnyt lehtiä poimittavan siihen tahtiin. Erityisesti nuoremmat aikuiset kahmivat lehtiä mukaansa.

Kyllä, Skepsiksen tulee olla esillä tällaisissa tapahtumissa. Ensinnäkin vastaamassa uteliaille, joille pisteemme tuntui olevan hengähdyspaikka. Toisekseen yhdellekin lapselle jäi oivallus meistä, eli senkin takia kannatti olla mukana. Kolmanneksi koska meistä pidetään. Sain tämän kuulla eräältä vakikävijältä, joka oli ottanut asiakseen muilta kysellä. ”Olette luoneet aikaisempina vuosina ystävällisen tunnelman, ja se on tärkeä ikkuna tutustua skeptisyyteen ja kriittiseen ajatteluun yleensä.”

MIKA KARJALAINEN:
UTELIAITA, HERKKIÄ, KÄRSIVIÄ IHMISIÄ

OLEN USEANA VUONNA toiminut yhtenä Skepsiksen edustajana näillä messuilla. Messut ovat olleet joka vuosi melko samankaltainen, mutta mielenkiintoisen monipuolinen kattaus uskomushoittojen ja rajatiedon alueilta. Lähes kaikki uutuutena markkinoidut ajatusmallit ja käsitteet vaikuttavat pohjautuvan itämaisten uskontojen – hindulaisuus, buddhalaisuus, taolaisuus jne. – luomalle perustalle. Lisämausteeksi on usein sekoitettu ainakin ripaus länsimaista ajattelua, uskonnonfilosofiaa ja kvasitieteellisyttä. Sinänsä ei siis mitään todella uutta ollut havaittavissa.

Tapasin Skepsiksen tiskin luona uteliaita, herkkiä ja elämän kärsimyksiin lohdutusta etsiviä ihmisiä. Osa haluaa tiukasti pitäytyä omaksumiensa ideologioiden käsitteissä ja selitysmalleissa sekä niiden markkinoinnissa, osa haluaa aitoa vuorovaikutusta ja tietoa myös muista tavoista hahmottaa elämää ja maailmaa. Skepsiksen osallistuminen aktiivisesti rajatiedon tapahtumiin on mielestäni jatkossakin hyvin tärkeää kriittisemmän ja analyyttisemmän ajattelutavan esiintuomisen kannalta.

SANTTU PUUKKA: MEEDIO MENI LUKKON

MESSUT EIVÄT TARJONNEET minulle mitään uutta. Keskustelut käytiin hyvässä hengessä, ainoastaan Suomen Homeopaatit -yhdistyksen tyyppi jaksoi jankuttaa. Muuan meedio meni lukkoon, kun pyysin häntä tauttamaan taitonsa. ”Ei käy!” Nuoret olivat meistä kiin-

nostuneita, vanhat jäärät ohittivat osastomme suosiolla. Taikuri **Miika Pelkonen** keräsi yleisöä lapsista aikuisiin. Hän teki korttitemppuja ja taivutteli lusikoita. Sovimme, että hän antaa joskus oppitunteja minulle.

Skepsiksen tulee osallistua vastapainona tällaisiin tapahtumiin, joissa tarjotaan vähänkin epämääräisyyksiä. Toki olisi hyvä, jos saisimme uutta verta tiskin taakse.

JUKKA VUORI:
EN SAANUT SUUNVUOROA

MESSUT OLIVAT MIELLYTTÄVÄT. Pidin päivystystä oppimiskokemuksena: että osaan säilyttää malttini ja olla kohtelias, jos joudun keskustelemaan jonkun toisen osaston esittelijän tai rajatietoon uskovan messuvieraan kanssa. Keskusteluihin antauduin kuitenkin harvoin. Juttelin mm. Urantia-kirjan esittelijöiden kanssa. Sain tietää, että kirja löytyy myös netistä. Sain kirjan myös CD-formaatissa, jonka lahjoitin Skepsikselle.

Homeopaatit-yhdistyksen edustaja tuli Skepsiksen osastolle esittämään ponnekkaasti vastalauseita siitä, miksi tiedejulkaisut eivät julkaise tutkimuksia, joissa homeopatian todistetaan toimivan. Hän väitti, että tutkimusdatasta sensuroidaan myönteiset ”keissit”. Olin samaa mieltä siitä, että kaikki data pitää julkaista. Hän myös mainitsi nimeltä lääkäri **Juhani Knuutin**, joka on kuulemma sitkeästi dissannut häntä ja homeopatiaa. Lisäksi hän väitti, että veden muistin on todistettu olevan olemassa ja toimivan. Yritin argumentoida vastaan, mutta en saanut tilaa hänen vuolaalta ulosanniltaan.

Mielestäni meidän pitää olla jatkossakin messuilla mukana. Seuraavilla kerroilla olisi hyvä, jos meillä olisi jakaa skeptisiä ”traktaatteja”, joissa olisi kehoitteita liittyä jäseneksi ja lyhytlinkkejä sekä QR-koodeja skeptisille www.sivuille.

USKONTOJEN UHRIEN TUKI JÄI POIS

UUT on osallistunut Hengen ja tiedon messuille usein 1990-luvulta lähtien. Yhdistyksen toiminnanjohtaja **Joni Valkila** kertoo Skeptikolle, että viime vuonna näytti siltä, että messujen kävijät eivät olleet kiinnostuneita heidän jutustaan.

”Esittelypöytäme sijainti oli erinomainen sisäänkäynnin vieressä, mutta siitä huolimatta kovin monet eivät tulleet tutustumaan asiaamme. Tästä syystä jäämme pois tänä vuonna.”

Jumala sai kilpailijan

RISTO K. JÄRVINEN

MIelenkiintoisin kohtaaminen Hengen ja Tiedon messuilla tapahtui itselleni ennestään tuntemattoman **Janne Koivuniemen** kanssa. Hän oli paikalla messuvieraana, ja kulki koulun käytävillä mukanaan laukullinen itse kirjoittamaansa, taittamaansa ja julkaisemaansa lehdykkää *Vartiantorni*. Kyseinen julkaisu on parodia Jehovan todistajien *Vartiotornista*. Se kertoo *Ktulhu*-Jumalasta ja Hänen joka päivä kasvavasta valtakunnastaan. Ktulhu viittaa kirjailija **H.P. Lovecraftin** luomaan jumalaolento *Cthulhuun*.

Lehden kakkossivun tietolaatikon mukaan Vartiantorni-lehden tarkoituksena on paitsi tuottaa kunnia Ktulhu-Jumalalle, koko maailmankaikkeuden hallitsijalle, myös lohduttaa ihmisiä uutisella, että Ktulhun valtakunta tekee pian lopun kaikesta, mistä haluaa ja muuttaa maan orjakunnakseen. ”Pyhien taulujen löydyttyä Hulluuden vuorilta ja meille annetun ihmisen nahasta tehdyn pyhän kirjan *Necronomiconin* voimalla ihmiskunta tulee tietoiseksi paikastaan luomakunnassa.”

Necronomiconiin voi lehden mukaan luottaa, koska Necronomiconissa sanotaan, että se on luotettava.

”Pitäisikö meidän rukoilla?” lehdessä kysytään. Vastaus kuuluu: ”Ainahan voi rukoilla, mutta Suuri Jumala Ktulhu ei meitä kuuntele, velvollisuutemme on vain totella ja olla ylemmän ravintona.” Lehdessä kysytään myös: ”Tiesitkö, että Ktulhun seuraajia ja jälkeläisiä on jo kaikissa maissa, ja sinustakin voi tulla hyvä uhri, vaikkeet itse uskoisikaan itseesi?”

Vartiantorni on kuvitettu runsaasti ja värikkäästi. Lehti herätti messuilla Koivuniemen tavanneet skeptikot pohtimaan, voisiko myös Skepsis käyttää parodiaa valistustyössään. Mikä ettei!

”EN TÄYTÄ TIEDON AUKKOJA USKOLLA”

JANNE KOIVUNIEMI KERTOO Skeptikko-lehdelle harastaneensa fantasiatyypistä valokuvausta toistakymmentä vuotta (gothic.fi). Hän on suunnitellut myös tarotkortit, jotka edustavat samankaltaista kuvamaailmaa. ”Ne ovat viihteelliset, niissä ei ole ennustusfunktioita.”

Koivuniemen suhde rajatietoon on skeptinen, mutta ei torjuva. Hän tuntee, että on olemassa paljon enemmän kuin näemme ja tiedämme. ”Esimerkiksi jokin elämänvoima pitää kaiken – niin kuin esimerkiksi minut – kasassa ja itseni näköisenä, vaikka atomit vaihtuvat, eikä minulla itselläni onneksi ole valtaa siihen. Minätietoisuuteni ei sitä tee, mikä voima se siis on?”

Koivuniemi sanoo, että on monia asioita, joista hän ei tiedä mitään, mutta hän ei täytä aukkoja uskolla.

Vartiantornin hän teki, jotta voisi sujauttaa sen joskus salaa Vartiotornien lomaan Jehovan todistajien messupöydällä. Sitten tuli mieleen, että lehtiä voisi myös jakaa Hengen ja Tiedon messuilla.

Hän ei ymmärrä, että joku suuttuu, jos maailmankuvaa haastetaan. Sitähän pitää haastaa! ”Miten totuutta voisi millään lailla kumota tai halventaa? Miten kaiken luonutta Jumalaa, jos sellainen on, voisi pilkata?”

Koivuniemi lupaa postittaa lehtiä kiinnostuneille asevelihintaan. Niitä voi tiedustella osoitteesta gothictones@gmail.com.

”Huumoria aina olla pitää”, sanoo Janne Koivuniemi. Kuvassa hänen käyntikorttinsa etupuoli.

X-palvelu, misinformation tehomylly

ELON MUSKIN OSTAMA Twitter vaihtoi nimensä X-palveluksi. Sen käyttäjät ovat saaneet useita uusia ominaisuuksia. Yksi niistä oli maksullisen profiilin bonustoiminto. Mitä enemmän aktiviteettia jokin heidän kirjoituksensa saa, sitä enemmän siitä kertyisi rahallista tuloa. Sisällöntuotto olisi taitavalle kirjoittajalle samanlaista rahallista tuloa kuin *YouTuben* suosituilla kanavilla.

Valetiedon leviämässä X on kaikilla mittareilla kärkeä. Puolan, Slovakian ja Espanjan kansalaisten sosiaalisen median tilastot otettiin tarkasteluun *TrustLab:n* tekemässä raportissa. Siinä vertailtiin *Facebookin*, *TikTokin*, *LinkedInin*, *Instagramin*, *YouTuben* ja *X:n* sisältöä. *TrustLab* mittasi, kuinka paljon 40 erilaista misinformationiväitettä sai kommentteja, jakoja eteenpäin ja muuta aktiviteettia näissä sovelluksissa. Näin pystyttiin seuraamaan, miten tietty virheellinen väite levisi verkossa eteenpäin. X oli kaikista tehokkain sovellus tällaisen materiaalin levittämisessä. Se on myös tärkeä syy sille, että tietoisesti huuhaata levittävät tahot ovat siellä erittäin aktiivisia.

Sisällön suhteen totuutta ei säännöstellä kovin tarkasti itse X:n suunnalta. Käyttöehdoissa mainitaan vain laittomien tekstien kirjoittelu ja kuvien julkaisu. Valehtelussa käyttöehdot rajaavat pelkästään tuotteiden tai palvelujen mainostamisen, jos ne ovat ihmelääkkeitä, pyramidihuijauksia tai muita klassisia ”rikastu nopeasti” -temppeja.

Tämä on ollut luotettavan tiedonvälityksen kannalta huonompi juttu. Provosoivan sisällön tuottaminen on erittäin houkuttelevaa, kun siitä saa peräti rahallista korvausta. Varsinkin disinformaation levittäjille se tarkoittaa hyvää tilipäivää. Disinformaatio on tarkoituksella harhaanjohtavaksi tehtyä materiaalia. Misinformaatioon voi sytyttyä tietämättään. Motivaatiot niiden levittämiseen voivat vaihdella. Poliittista, ideologista tai ihan vain trollausta voi piileskellä niin rokotevastaisten, valtioiden välisen hybridivaikuttamisen tai kansalaisten epäluottamusta kiihottavien tekstien takana.

Vastakeinoksi kehitetty mahdollisuus laatia virheellisiin väitteisiin ja manipuloituihin kuviin yhteisöhuomautus on onneksi yleistynyt. Yhteisöhuomautuksella vale-

tiedon alapuolelle ilmestyy informaatioikkuna, jossa kerrotaan mikä teksissä on pielessä. Siitä on kehittynyt sosiaalisesti erittäin suuri häpeä huomautuksen kohteelle. Pahantahtoiset disinformaation levittäjät eivät tietenkään välitä huomautuksista. He vain jatkavat uusien valheiden tuottamista seuraajilleen.

Otsikoihin asti päässyt Euroopan teollisuuskomissaari **Thierry Bretonin** puhe Elon Muskille herätti huomiota. Breton vaati X-palvelua kohottamaan tiedonvälityksen tasoa. Tai muuten EU-alueella toimivan firman kohdalla tehtäisiin jatkossa joitain sanktioita. Vielä ei ole tiedossa minkälaisia.

X päivitti toimintatapaansa lokakuun loppupuolella. Käyttäjien tekemät yhteisöhuomautukset lopettaisivat huomautusten kohteeksi joutuneiden rahavirratt. Enää virheelliseksi osoitettu teksti ei toisikaan euroja käyttäjän tilille.

Musk sai kuitenkin lisää kritiikkiä EU:n suunnalta. *Hamasin* ja Israelin välisessä konfliktissa X osoitautui misinformationin tehomyllyksi. Valtava määrä Syyrian sodasta taltioituja kuvia ja videoita laitettiin kierrätykseen, ja niissä väitettiin olevan Palestiinassa tuhoutuneita rakennuksia ja tapettuja palestiinalaisia. Oli tavallaan surullista, että vasta nyt nämä syyrialaiset uhrinäyttivät saavan enemmän kansainvälistä huomiota kuin alkuperäisessä yhteydessä. Lisäksi uusin tapa loihduttaa aidon näköisiä valokuvia erilaisilla tekoälyohjelmilla (*Midjourney*, *Dall-E* ja *Stable Diffusion*) onnistuu harhauttamaan monia.

Tietenkään yksikään virheitä oikova ja faktoja tarkistava X-käyttäjä ei saa vaivastaan palkkaa. Ansiona on ainoastaan ihanan lämmittävä tunne rinnassa siitä, että on osoittanut tuntemattoman ihmisen olevan väärässä. Toistaiseksi tunnetuimmat faktantarkistajat ovat olleet eri uutistoimistojen tai journalistiyhdistysten perustamia ryhmiä. Moni netinkäyttäjä tekee tuota faktantarkistamista harrastuspohjalta. Ehkä jonkun pitäisi perustaa *SkeptiX-palvelu*, jossa mainostulot jaetaan aktiivisimmille debunkkaajille.

JUHA LEINIVAARA

Paljon puhetta ilmastonmuutoksesta

JUHA LEINIVAARA

*Jokainen on asiantuntija, kun
aiheena on ilmastonmuutos.*

KANSALAISKESKUSTELU ilmastonmuutoksesta on jatkunut niin kauan kuin tutkijat ovat yrittäneet pitää aihetta uutisissa. Sosiaalisen median ansiosta jokainen pääsee kertomaan mielipiteensä ilmastonmuutoksesta. Jotkut heistä ovat jopa joskus perehtyneet aiheeseen.

Aihe on erittäin monipuolinen ja poikkeittieteellinen. Siksi varsinaiset asiantuntijat ovat harvinaisempia kuin uutisiin kommentaattoreiksi päästetyt henkilöt. Poliitikot, toimittajat, lobbarit ja jopa viihdeteollisuuden tähdet ovat kertoneet mielipiteitään siitä, onko ilmastonmuutos uhka vai tilaisuus. Harvakseltaan ääneen päästetään ilmastotutkimusta tekeviä tutkijoita. Heidän puheensa ilmastotekojen tarpeellisuudesta ovat yleensä niin masentavia, että vastapainoksi on saatava kevyempää aihetta.

LÄMPENEE, EI LÄMPENE

ERISTETÄÄN YKSI TIETTY VÄITTÄMÄ tarkastelun kohteeksi. Tilastoidun säähistorian kuumimmat kuukaudet ovat vain seuranneet toisiaan tänä vuonna. Vuosittaiset lämpötilat ovat yhä kuumempia vuosikymmenten vieressä eteenpäin. Tästä on tehtävissä hyvin selkeä havainto, joka ei edellytä mitään oletuksia siitä, mikä tai kuka lämmittää ilmastoa: ilmasto lämpenee. Jäljelle jää vain kinastelu siitä, mistä lämpeneminen johtuu.

Tästä huolimatta sosiaaliselle medialle itsensä altistaminen tuo välttämättä eteen myös oudon havainnon. Useat kommentaattorit väittävät, ettei ilmasto lämpene. Suomessa tätä väitettä on helppo levittää, sillä Euroopan pohjoiset alueet ovat olleet viime kuukautena lämpötilapoiikkeamaltaan kylmempiä kuin normaalisti. Toisin kuin muut alueet Euroopassa ja Venäjällä, joissa on koettu lämpötilapoiikkeamia toiseen suuntaan.

Englantilaisen poliitikko **Christopher Moncktonin** ilmastonmuutosluennoilla on julistettu moneen otteeseen, ettei ilmasto ole lämmennyt ollenkaan yli 17 vuoteen. Nuo puheet hän piti vuosituhaten vaihteen jälkeisen ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Luennoista tehdyt videot ovat olleet ahkerasti jaossa tässä kansalaiskeskustelussa. Siksi vielä tänäkin vuonna löytyy ihmisiä, jotka väittävät, ettei ilmasto ole lämmennyt. Vielä kummallisemmaksi keskustelun tekee se, että nämä samat ihmiset levittävät eteenpäin materiaalia, jossa todetaan ilmaston lämmenneen.

LÄMPENEE, MUTTA HITAAMMIN KUIN IPCC ARVIOI

MAAILMAN ILMASTOJULISTUS yrittää vakuuttaa maailmalle, että mitään ilmastohäättilää ei ole olemassa: *IPCC:n* raportit liioittelevat ja lietsovat kansaa ilmastopaniikkiin aivan turhaan. Vuonna 2019 laadittu julistus on hollantilaisen *Climate Intelligence* -ryhmän tekemä. Allekirjoittaneista löytyy monenlaista väkeä. Nimiä on kertynyt yli 1800 kappaletta. Jotkut ovat ihan tutkijoita, toiset taas insinöörejä, talouskonsultteja, IT-tukihenkilöitä, lääkäreitä ja psy-

koanalyytikkoja. Ehkä tällä monimuotoisuudella haetaan kunnollista poikkeittieteellistä tukea.

Itse julistuksen teksti on mielenkiintoinen. Siinä myönnetään, että ilmasto on lämmennyt. Sen pitäisi olla yllätys kaikille niille, jotka väittävät päinvastaista. Mutta tämä ei estä heitä jakamasta ilmastojulistusta eteenpäin internetissä.

Julistuksessa todetaan, että Maan ilmasto on vaihdellut niin kauan kuin planeetta on ollut olemassa. Kylmät ja kuumat vaiheet ovat vuorotelleet toisiaan. Ns. pieni jääkausi päättyi vasta 1850, joten allekirjoittaneet eivät ole ollenkaan yllättyneitä siitä, että ilmasto on parhailaan lämpenemässä. Tietenkin he heti seuraavaksi kertovat, että lämpeneminen on hitaampaa kuin mitä IPCC:n arvioissa on esitetty.

Julistuksen perusteella ei kuitenkaan pitäisi voida mitenkään väittää, ettei ilmasto lämpene. Tismalleen sama ilmiö toistuu, kun uusia ilmastotutkimuksia tulkitaan hätiköiden. Lämpösaarekilmiota tarkastelevia tutkimuspapereita ei lueta ajatuksella loppuun asti. Ilmiö tarkoittaa kaupunkien keskustojen korkeampaa lämpötilaa maaseudun rauhallisiin maisemiin verrattuna. Tämä lämpötilaero täytyy ottaa huomioon, kun lasketaan alueellisia keskilämpötiloja. Näitä monimutkaisia laskelmia tarkastelevat paperit päätyvät ilmaston lämpenemistä kieltävien puheisiin. Ilmaston näennäisen lämpenemisen ajatellaan johtuvat pelkästään kaupungistumisesta, eikä oikeasti ilmaston lämpötilamuutoksista.

Papereissa kuitenkin selkeästi mainitaan, että vaikka mahdolliset virheet ja lämpösaarekkeiden aliarvioinnit otetaan huomioon, jäljelle jää ilmaston lämpeneminen. Pahimmillaan havaitusta lämpenemisestä noin kolmannes johtuisi huonosti tehdystä lämpösaarekkeiden sovitamisesta lämpötilakäyriin. Papereissa ei missään kohtaa väitetä, ettei ilmasto ole lämmennyt. Sen sijaan niissä pyritään selvittämään, kuinka suuri osuus ihmisten aiheuttamalla ilmastonmuutoksella on verrattuna luonnolliseen tekijöihin. Tämän selvittäminen edellyttäisi tietenkin lukea läpi ne paperit, joita jakavat henkilöt luulevat ilmaston lämpenemisen olevan vain tilastoharhaa.

EI LÄMPENE, VILENTYMINEN LOPPUU

TOINEN ARGUMENTTI lämpenemisen pois selittämiseksi liittyy aerosoleihin. Pienhiukkaset ja rikkipäästöt ovat viilentäneet ilmastoa. Samaa viilentymistä on seurannut myös tulivuorten purkauksista. Uudet rajoitukset ja säännökset ovat vähentäneet tällaisia päästöjä esim. teollisuudessa ja rahtilaivaliikenteessä. Niiden vähentyessä tuo viilentävä vaikutus on heikentynyt.

Tämä ei millään sovi yhteen niiden puheiden kanssa, joissa sitkeästi väitetään, ettei ihmiskunta kykene vaikuttamaan ilmaston lämpötilaan. Siitä huolimatta uutisia aerosolien viilentävästä vaikutuksesta on käytetty argumenttina ilmaston lämpenemistä vastaan. Heidän mukaansa ihmiskunta ei lämmitä mitään, vaan havaitsemme ainoastaan viilentymisen loppumista.

Lämpöennätysten rikkoutuessa myös tulevina vuosina tulemme varmasti näkemään uusia mentaalisia sopeutumistapoja lämpenemisen jatkumiseen.

USKOMUKSILLA ON PITKÄ HISTORIA. Esimerkiksi uskomus siitä, että peilin hajoaminen tarkoittaa seitsemän vuoden onnettomuutta aukeaa kahden eri selityksen avulla. ”Peili on ollut ihmisille jopa maaginen kokemus”, (etnologi ja toimittaja Piia) Kaskinen kertoo. Tämä johtuu siitä, että ennen peilejä ihminen näki vain harvoin oman kuvansa, koska luonnossa on vähän heijastavia pintoja. ”Ihmiset alkoivat uskoa, että peilistä näkee sielunsa, joten jos peili särkyä myös sielu särkyä”, hän kertoo.

Seitsemän vuoden epäonni tulee puolestaan uskomuksesta, kuinka numero seitsemän on pyhä luku. Taustalla on noin 500–600 vuotta ennen ajanlaskun alkua eläneiden babylonialaisten havainnot kuun kierrosta. Kuulla on neljä vaihetta: uusikuu, nouseva kuu, täysikuu ja laskeva kuu. Babyloniassa pääteltiin, että kuulla menee seitsemän päivää muuttaa muotoaan. Tästä tehtiin johtopäätös, että ihmisellä menee seitsemän vuotta aikaa muuttua yhdestä vaiheesta toiseen. Eli särkyneellä sielulla kuluu seitsemän vuotta parantua.

Käsitys laajeni myöhemmin ajatukseksi siitä, kuinka ihmisen elämässä on kriisi aina seitsemän vuoden välein. Ajattelutapaa vahvisti muun muassa Steiner-kouluista tunnettu ajattelija Rudolf Steiner.

YLE.FI 1.12.

YLEISRADION TEHTÄVIÄ ja rahoitusta selvittävälle työryhmälle: Vapaa-ajattelijain liitto ry esittää, että hartausohjelmat poistetaan Yleisradion lakisääteisistä tehtävistä. - - Hartausohjelmien sijaan lakisääteisiin tehtäviin tulee lisätä tieteellisen lukutaidon ja kriittisen ajattelun kehittäminen. YLE käytännössä tekee tätä jo nyt, mutta sen lisääminen lakisääteisiin tehtäviin korostaisi tärkeyttä. Informaatiovaikuttamisen ja salaliittoteorioiden aikana tämä on entistäkin tärkeämpää.

VAPAA-AJATTELIJAT.FI 27.11.

MARIA NORDINILLE TUOMIO eläinsuojelurikoksesta – menettää kärsineen kissansa. - - Asia koski tapahtumia Espoossa vuonna kesäkuussa 2020. Nordin oli tuolloin jättänyt viemättä eläinlääkäriin kanan, jolla oli koiran puraisun seurauksena muun muassa suuri syvä haava, sekä kissan, jonka ainakin oireiden perusteella oli joutunut kyyn puremaksi. - - ”Lausutuin perustein Nordin on laissa tarkoitettulla tavalla jättänyt eläimet tarpeellista hoitoa vaille. Tästä on aiheutunut kanalle ja kissalle tarpeetonta ja pitkittynyttä kärsimystä, kipua ja tuskaa. Menettely täyttää eläinsuojelurikoksen tunnusmer-

kistön”, tuomiossa todetaan. - - Helsingin käräjäoikeus tuomitsi vuonna 1983 syntyneen Maria Nordinin eläinsuojelurikoksesta 65 päiväsakon rangaistukseen. Hänen tuloillaan se tarkoitti 2600 euron seuraamusta. Lisäksi hänet tuomittiin menettämään valtiolle rikoksen taloudellisena hyötynä 1000 euroa, eli summan, jonka tämä oli arvioinut kissan viemisen eläinlääkäriin maksavan.

Nordin määrättiin eläintenpitokieltoon, joka päättyy toukokuussa vuonna 2026. Eläintenpitokielto koskee tässä tapauksessa kyyn puremaa perheen kissaa.

MTVUUTISET.FI 23.11.

JOS HALUAT OSOITTAA TUKESI tässä absurdissa oikeusjutussa, osta meditaatioitteni kuukausitilaus YHDELLÄ EUROLLA.

TWITTER.COM/MARIANORDIN 23.11.

YKSI OPENAI:N TOIMITUSJOHTAJAN Sam Altmanin irtisanomiseen johtanut tekijä oli organisaation hallituksen saama tieto, jossa varoitettiin yhtiön olevan lähestymässä ihmiskuntaa uhkaavan tekoälyn kehittämistä, kertovat Reutersin lähteet. Ennen OpenAI:n toimitusjohtajan Sam Altmanin viimeviikkoisia, tilapäisiksi jääneitä potkuja jotkut organisaation tutkijat kirjoittivat sen hallitukselle kirjeen, jossa hallitusta varoitettiin OpenAI:n tehneen läpimurron sellaisen kehittyneen tekoälyn luomisessa, joka voisi uhata ihmiskuntaa. Kirje ja siinä kuvailtu tekoälyalgoritmi näyttelivät tärkeää roolia Altmanin irtisanomisessa, kaksi asiaa lähellä olevaa henkilöä kertoi Reutersille.

KAUPPALEHTI.FI 23.11.

NIMEÄN SIIS auton, lentokoneen ja elokuvan ihmiskunnan suuriksi keksinnöiksi. Lääketiede on kehittynyt samoilla tekniikan, uteliaisuuden ja tutkimuksen ehdoilla ja valmistaa ihmiselle jo varaosia, mikä tuntuu raamatun kertomukselta, mutta ehkä lääketiede ei ole suuri ihmiskunnan keksintö, koska se ei muuta ihmistä, kuten auto, lentotaito ja elokuva, vaan pysäyttää darvinismin ainakin väliaikaisesti jatkamalla elinikää. En tiedä.

LAURI TÖRHÖNEN: VÄITÖSKIRJA ELOKUVAOHJAAJA SUOMESSA. NYT. 30.10.

LÄNNESSÄ JUHLITTU HALLOWEEN riivaa Venäjän patriootteja. Moscow Times sanailee, että kurpitsalyhdyt ja naamiaiset ovat ”Putinin henkisyiden vihollisia”. Halloweenin ja kekrin sijaan osassa Venäjän kouluja juhli- taan tänä vuonna hätäisesti keksittyä ”Vapahtajan kurpit-

sajuhlaa”. - - Venäjän lokakuun lopun juhlallisuudet kytkeytyvät vahvasti ortodoksikirkkoon, ja niiden yhteydessä on tehty pesäeroa pakanallisiin pitoihin. Vapahtajan kurpitsajuhlan yhteydessä on muun muassa painotettu, että lasten on kiellettyä pukeutua ”epäpyhien henkien” asuihin. Intialaisen Wion Newsin mukaan ortodoksikirkko varoittaa muutenkin syksyisin olemaan pukeutumatta zombeiksi, kaivertamasta lyhtyjä ja juhlimatta halloweenia. Juhlan pelätään houkuttelevan pahoja henkiä ja aaveita. Kirkollinen kurpitsajuhla on Wionin mukaan esitelty venäläisille hyvänä tapana juhlistaa elonkerjuuta alistumatta okkultismille.

ILTALEHTI.FI. 30.10.

ANTROPOLOGIAN PROFESSORI HANNU HEIKKINEN muistaa kirkkaasti ajan, kun iriadamant-intiaanit saapuivat Suomeen. - - Heikkinen pitää elämäntapaintiaaneja hyvin tyypillisenä kulttina, jolle on ominaista karismaattinen henkilöjohtaja, valtarakennelma sekä erilaisista perinteistä poimittu mystiikka ja lupaus paremmasta tulevaisuudesta. ”1800-luvulta alkaen tieteen rationalismi alkoi korvata kaikenlaisen mystiikan ja uskonnon elämässämme. Ihmisellä on kaipuu siihen, että on olemassa jotakin muutakin kuin tämä kuolevainen, arkinen ja likainen todellisuus.” Erityisesti 1960-luvun hippiliikkeestä lähtien kultit ovat ammentaneet voimansa paitsi alkuperäiskansojen mystiikasta myös kamppailusta sotivaa ja luontoa tuhoavaa pahaa yhteiskuntaa kohtaan. Niin tekivät myös elämäntapaintiaanit. Ajatus kapinasta, eskapismista ja pahan todellisuuden paosta viehätti ihmisiä. Haluttiin etsiä jokin toinen polku, jota kulkea.

HS.FI 28.10.

KAUDELLA 2012 (TONI) LINDBERG kävi kurkistamassa hieman erilaiseen futiskulttuuriin, kun hän pelasi Uzbekistanin pääsarjajoukkueessa Mashal Muborakissa. Muslimimaassa uskonto ja uskomukset näkyivät jalkapalloseuran arjessa. Ennen kauden ensimmäistä kotiottelua joukkue komennettiin aamuharjoitusten jälkeen stadionille. Siellä suoritettiin heidän virallinen rituaalinsa, jonka pääosassa oli paikallinen poppamies perinteisissä tamineissaan. ”Maalin taakse oli tuotu kaksi lammasta, ja vetret laskettiin maalin taakse tehtyyn kuoppaan”, Lindberg muistelee. Suomalainen ei ymmärtänyt juurikaan paikallisten kieltä, joten seremonian yksityiskohdat jäivät hie- man hämärän peittoon.

IS.FI 20.10.

LOPETA TUPAKOINTI -RANNEKORU. € 29.95 €~~39.95~~ (1+1 ILMAISEKSI). ✓ Lopulta lopeta tupakointi 7 päivässä ✓ Ilman vieroitusoireita ✓ Luonnollinen ja turvallinen ✓ Ei tulosta? Rahat takaisin! - - Huolimatta parhaista aikomuksistasi ja vahvasta tahdonvoimastasi, onko tupakoinnin lopettaminen edelleen vaikeaa? Voit voittaa nämä vaikeudet BreatheEasy™ Stop Smoking -rannekkeen avulla! Se käyttää magneettiterapiaa, joka stimuloi aivojesi välittäjäaineita, mahdollistaa endorfiinien vapautumisen ja vähentää mielihalujasi 80 %! - - BreatheEasy™-rannekkeessa on erittäin voimakkaat 3000 gaussin magneetit, jotka lähettävät aivoihin signaaleja, jotka antavat aivoille vaikutelman, että ne ovat saaneet tavanomaisen nikotiinin-

noksen. Näin kehosi tottuu vähitellen siihen, ettei se enää tarvitse nikotiinia, ja voit lopettaa tupakoinnin lopullisesti. Ei sivuvaikutuksia tai nikotiinin vieroitusoireita.

NOMELA-SHOP.COM

VENÄJÄN ORTODOKSISEN KIRKON JOHTAJAN, patriarkka Kirillin mukaan Neuvostoliiton tiedemiehet loivat ydinaseita vuonna 1833 kuolleen Pyhittäjä Serafim Sarovilaisen suojeluksessa. - - Kirill nimitti keskiviikkona Venäjän ydinkeskusta johtavan fyysikko Radi Ilkajevin Sergei Radonežilaisen ritarikunnan ritariksi. Ydinkeskus sijaitsee Sarovin kaupungissa, joka oli Neuvostoliiton aikana ulkopuolisilta tiukasti suljettu, jopa kartoista poistettu kaupunki. Siellä kehitettiin Neuvostoliiton ensimmäiset ydinaseet 1940-luvulla. Tätä ennen kaupunki oli ortodoksisen kirkon tärkeä keskus ja se sai nimensäkin Sarovin luostarin mukaan. Luostarissa asui vuosina 1778–1833 pyhittäjä Serafim Sarovilainen, joka on niin Venäjällä kuin muuallakin ortodoksisessa maailmassa laajasti arvostettu pyhä.

KIRKKOJAKAUPUNKI.FI 19.10.

LISENISOIMATON AKUPUNKTIOLÄÄKÄRI puhkaisi naisen keuhkot, mikä syyttäjien mukaan johti uhrin pyörtymiseen kadulla ja vaati suuren leikkauksen. Yong De Liniä, 66, syytetään pahoinpitelystä, vaaran aiheuttamisesta ja luvattomasta ammatin harjoittamisesta. - - Shujuan Jiang, 63, oli hakenut apua vatsa- ja selkäkipuihin ja saanut 17 kertaa hoitoa kuuden kuukauden aikana. Viimeisen hoidon jälkeen hänet vietiin kadulta sairaalaan, jossa lääkärit totesivat, että hänen molemmat keuhkonsa olivat romahtaneet akupunktion seurauksena. - - Journal of Thoracic Disease -lehdessä vuonna 2013 julkaistussa artikkelissa sanotaan, että ilmarinta on yleisin vakava akupunktiokomplikaatio. - - Jos Lin tuomitaan kaikista syytteistä, hän voi saada jopa 25 vuoden vankeustuomion.

KAREN ZRAICK: NYTIMES.COM 18.9.

PERINTEISELLE TAIKAUSKOISELLE AJATTELULLE on nykyaikana helppo naureskella. Mutta todellisuudessa taikauskon mekanismit eivät ole kadonneet ihmisten ajattelusta minnekään. - - Taikauskoisuuden ohjaama ajattelu onkin yksi tyypillinen ajatusvääristymä. Näin sanoo psykologian tohtori ja kognitiivisen käyttäytymisterapian psykoterapeutti Marieke Saher. - - Epävarmuutta on vaikea sietää, sillä se kaventaa tunnetta omista vaikutusmahdollisuuksista, ja ihmismielelle on tärkeää tuntea voivansa vaikuttaa asioihin. - - Paradoksi on siinä, että elämä on luonteeltaan epävarmaa. Lopullista varmuutta asioiden kulusta ei ole mahdollista saavuttaa. Päinvastoin asiat tavallisesti mutkistuvat entisestään, jos hallinnan tunnetta yrittää saavuttaa keinolla millä hyvänsä ja kaikissa tilanteissa. ”Jos tällaisesta taikauskoisesta ajattelusta tulee laajempi lähestymistapa elämän epävarmuuteen ja jos ihminen yrittää aina ratkaista epävarmuuden sen sietämisen sijaan, ongelmia tulee ennen pitkää. Ongelmia tulee, koska elämä ei yksinkertaisesti toimi niin. Elämässä tulee aina olemaan asioita, joilla on paljon merkitystä, mutta joihin ei voi vaikuttaa.”

HS.FI 16.9.

Sukellus esoterian mustaan liejuun

RISTO K. JÄRVINEN

JOSE AHONEN SHOW *Yli luonnollisen* kulkee samalla nimellä kuin hänen keväällä ilmestynyt kirjansa. Esitys käy mentalismin keinoin läpi skeptikoille läheisiä aiheita kuten spiritismi, energiat ja kaukokatsominen. Kiertue saapui lokakuussa Helsinkiin ravintola *On the Rocks*iin. Pitihän se käydä tsekkaamassa.

”Kun käsittelemme tänään paranormaaleja asioita, voin vakuuttaa, että mitä tahansa tapahtuu, siinä ei oikeasti ole mitään yliluonnollista. Kaikki on taikuutta, psykologiaa, huijausta”, Ahonen sanoo esityksen alussa. ”Kun soitan tiukukelloa kohta, se on signaali, että meidän iltamme yhdessä alkaa. Älkää sen jälkeen luottako yhtään siihen, mitä sanon.”

Kilikili, Ahonen soittaa kelloa. Hänen äänensävyensä muuttuu.

”Nyt, kun tämä on saatu pois alta, niin kai te ymmärrätte, että mun oli pakko sanoa noin. Mun piti tehdä *disclaimer*, koska jos oikeasti myöntäisin, että nyt on kyseessä yliluonnolliset asiat, mua vastaan saatettaisiin hyökätä. Joten, jos tänään tapahtuu jotain paranormaalia vaikuttavaa, siinä ei ole kyseessä taikuus, temput, psykologia tai huijaus – vaan aito asia.”

Yleisö on mukana juonessa. Ihmiset katsomossa nauravat ja taputtavat.

Ahonen kuvaa esitystään sukelluksena esoterian mustaan liejuun. Hän mm. kertoo, että vuosina 1975-1995 CIA:lla oli salainen projekti nimeltään *Star Gate*. Projektissa yritettiin löytää ja valmentaa psyykkisiä agentteja, jotka pystyisivät vakoilemaan vieraiden val-

tioiden salaisuuksia ilman, että ovat fyysisesti paikalla. CIA:n mukaan 1-2 prosenttia ihmisistä on luontaisesti lahjakkaita kaukokatsomisen kyvyssä. Ahonen päätelee olevan siis todennäköistä, että tämänkin illan yleisössä on yksi tai kaksi erityisen taitavaa kaukokatsojaa.

”Nyt selvitämme, kuka tai ketkä he teistä ovat.”

Erinäisten valintojen jälkeen jäljelle jää yksi henkilö, Harri. Hän saa kutsun lavalle esittelemään paranormaaleja kykyjään. Säpsähdän, kun Ahonen yllättäen mainitsee myös minut nimeltä:

”Skeptikot yleisössä, eritoten **Risto K. Järvinen**, ajattelevat nyt, että kyse on tuurista. Että matemaattisesti aina joku tänne lavalle päätyy. Tämän takia testaamme Harria nyt lisää.”

Ahonen kertoo, että CIA teki kokeita, joissa käytettiin ESP-kortteja. Niissä on kuvioina plusmerkki, ympyrä, tähti, neliö tai kolme aaltoviivaa. Idea oli, että tutkija ottaa pakasta yhden symbolin ja laittaa sen pöydälle kuvapuoli alaspäin. Koehenkilö yrittää nähdä kaukokatsojan kyvyillään, mikä kuvio on kyseessä. Miten sattuuukaan, Harri valitsee täsmälleen saman kuvion, jonka Ahonen on jo aikaisemmin poiminut pöydälle, tähden. Yleisö taputtaa villisti.

Ahosen esitys oli viihdyttävä, mutta loppui jotenkin lyhyeen, enemmänkin olisin ollut innokas näkemään. Temppuja oli yllättävän vähän ja puhetta paljon. Mikrofonipätki, mutta sen Ahonen sai selitettyä mystisten energioiden syyksi. Yleisössä oli myös Skepsiksen entinen puheenjohtaja **Pertti Laine** vaimoineen. Se ei voi olla sattumaa!

TIETEEN VALEPUKUUN VERHOTTUA HÖLYNPÖLYÄ

Petri Paavilainen: *Tieteen valepuvussa*.

Mitä pseudotiede on ja miksi siihen uskotaan? *Gaudeamus*, 2023.

ASTROLOGIA, parapsykologia ja erilaiset uskomuslääkinnän muodot ovat esimerkkejä opeista, joita usein pidetään pseudotieteenä, tieteen valepukuun verhottuna hölynä. Kiistanalaiset teorit kiehtovat monia. Osa niistä on helppo huomata silkak-si huuhaaksi, mutta toisinaan se on vaikeampaa. Pseudotiede ei ole sama asia kuin virheellinen tai huono tiede. Mitä se siis on ja mistä sen tunnistaa?

”Tieteenhistorioitsija **Michael D. Gordin** on huomauttanut, ettei tunneta ainuttakaan tutkijaa, joka olisi itse ilmoittanut olevansa pseudotieteilijä: yksikään tutkija ei aamulla herätessään ajattele itsekseen, että ’lähdenpä tästä pseudolaboratoriooni tekemään pseudokokeita vahvistaakseni pseudoteorioitani pseudofaktoilla’. Nekin, joita tiedeyhteisö pitää pseudotieteilijöinä, katsovat itse tekensä tiedettä. Miten pseudotiede eroaa virheellisestä, väärennetyistä tai hylätyistä tieteestä, epätieteestä, ei-tieteestä, ’rajatieteestä’, vakiintuneiden tieteellisten näkemysten ja menetelmien kyseenalaistamisesta (esimerkiksi rokotusten vastustajat tai ilmastonmuutoksen kieltäjät) tai yleisestä tiedevastaisuudesta?”, kirjassa pohditaan.

Petri Paavilainen, FT, dos., on tietokirjailija ja kognitiivisen neurotieteen yliopistolehtori Helsingin yliopiston psykologian ja logopedian osastossa. Hänen kirjansa käsittelee pseudotiedettä ilmiönä niin tieteenfilosofian, kognitiivisen psykologian kuin tieteenhistoriankin näkökulmista. Millaisilla kriteereillä rajaa oikea tieteen ja pseudotieteen välille on yritetty vetää? Kuinka tieteellinen ajattelu eroaa arkiajattelusta? Miten pseudotieteet hyödyntävät ihmisen tiedonkäsittelyn heikkouksia luodakseen uskottavuuden vaikutelmaa? Tällaisiinkin kysymyksiin Paavilainen etsii vastauksia.

Kirja keskittyy nimensä mukaan pseudotieteisiin. Tieteen ja pseudotieteen rajanvetoon kytkeytyvät tavalla tai toisella monenlaiset muutkin filosofiset ongelmat sekä psykologiset ja sosiaaliset ilmiöt kuten taikausko, magia, yliluonnolliset ja paranormaalit uskomukset, skientismi, tieteen ja uskonnon suhde, salaliittoteoriat, tiededenialismi sekä ”paskapuheen” ja ”totuu-

denjälkeisin ajan” kaltaiset, mediassakin paljon esillä olleet käsitteet. Näitä teemoja sivutaan kirjassa siltä osin kuin ne avaavat näkökulmia ja vertailukohteita pseudotieteeseen.

Uskomushoitoja, kuten akupunktio, kiropraktiikka, vyöhyketerapia, homeopatia, iirisiagnostiikka, korvakynttilähoito, väriterapia, hopeavesi, reikihoito, enkelihoidot, parantavat kristallit ja henkiparantaminen yhdistää se, että niiden harjoittajat perustelevat menetelmiään maallikoille usein päällisin puolin vakuuttavilla argumenteilla, kuten holistisella lähestymistavalla, jossa mieltä ja kehoa hoidetaan kokonaisuutena, tai esittävät niiden perustuvan vuosituhansia vanhaan viisauteen. ”Yhteistä uskomushoidoille on se, ettei niiden toimivuudesta ole saatu yleisesti hyväksyttyä tieteellistä näyttöä. Pahimmillaan ne voivat viedä rahat ja terveydenkin, ainakin silloin, jos ne kieltävät potilaalta turvautumisen virallisen lääketieteen hoitomenetelmiin”, Paavilainen kirjoittaa.

Tieteeseen ja tieteelliseen tietoon ei hänen mukaansa pidä luottaa sokeasti, mutta ei myöskään suhtautua kyynisesti. Tiedeyhteisön konsensus jostain asiasta – aina silloin, kun sellainen on selkeästi osoitettavissa – on paras mahdollinen perusta päätöksenteolle. Tiede ei ole erehtymätöntä, eikä se etene suoraviivaisesti kohti totuutta vaan haarautuu monille poluille. Niistä useat voivat osoittautua umpikujiksi.

”Tieteessä saa erehtyä, mutta todisteiden edessä tutkijan on oltava tarvittaessa valmis nöyrytymään. Jos paikkansapitämättömien teorioiden ei anneta siirtyä kunnianarvoisesti hylätyjen tieteellisten teorioiden joukkoon vaan niitä järeäpäisesti esitellään pätevinä, oltaneen jo alueella, jota voi perustellusti kutsua pseudotieteeksi. Pseudotieteet ovat kognitiivisia ja epistemiisiä umpikujia, joilta niiden harjoittajat eivät suostu kääntymään.”

Tämä teos kuuluu ehdottomasti jokaisen paatuneen skeptikon kirjahyllyyn. Opuksen asiasanahakemistosta löytyy aiemmin mainittujen lisäksi lukemattomia skeptikoille tuttuja juttuja kuten esimerkiksi alkemia, antroposofia, argumentointivirheet, esoteerisuus, ESP, falsifiointi, Ganzfeld-kokeet, kognitiivinen dissonanssi, kreatiivisuus, kvanttimestiikka, new age, Okkamin partaveitsi, okkultismi, plasebo, psykokinesia, selvänäkö, spiritualismi, telepatia, ufot, älykkään suunnittelun teoria.

KIRJAT

SALALIITTOTEORIAT OVAT VAARALLISIA MUTTA VÄLTÄMÄTTÖMIÄ

Ari-Elmeri Hyvönen & Niko Pyrhönen (toim.):

Salaliittoteorioiden politiikat. Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia, Vastapaino, 2023.

Will Sommer: QAnon. Salaliittokultin ytimessä. Bazar, 2023.

Jukka Häkkinen: Salaliitot ympärilläni. Miksi totuus ei kiinnosta aivojamme? SKS, 2023.

SKEPTIKKO-LEHTI ESITTELEE kolme loppuvuonna ilmestynyttä salaliittoteoriakirjaa. Ensimmäinen niistä on tutkijatohtori **Ari-Elmeri Hyvösen** ja yliopistotutkija **Niko Pyrhösen** toimittama teos salaliittoteorioiden politiikasta, jossa on heidän lisäksi tekstejä 11 kirjoittajalta.

Kirja on jaettu kolmeen osaan. 1. Demokratia, totuus ja salaliittoteoretisoinnin muodot. 2. Media ja salaliittoteoriat. 3. Salaliittoteoria osana poliittista järjestelmää. Teoksessa halutaan tarkastella salaliittoteorioita nimenomaisesti eri yhteiskuntatieteellisten ja humanististen tieteenalojen näkökulmasta ja ajantasaisen poikkitieteellisen tutkimuksen valossa. ”Ennen kaikkea olemme kiinnostuneita salaliittoteorioiden suhteesta politiikan ilmiöihin ja demokraattiseen järjestelmään”, Hyvönen ja Pyrhönen kertovat johdannossa.

Salaliittoteorioista on tullut erottamaton osa politiikkaa ja julkista keskustelua. Sellaisetkin salaliittoväitteet, jotka eivät suoranaisesti käsittele näkyviä poliittisia toimijoita, kuten lääketieteeseen ja ruoantuotantoon liittyvät salaliittoteoriat, viittaavat kuitenkin yleensä tavalla tai toisella vallankäyttöön ja piilotettuihin valtasuhteisiin. Valta puolestaan kytkeytyy kysymyksiin vastuusta, oikeudenmukaisuudesta ja vapaudesta, ja siksi valtaan liittyvät kysymykset ovat aina joko avoimen poliittisia tai sellaisia, jotka voidaan tuoda poliittisen arvioinnin pariin eli politisoida.

Eräs kirjan keskeinen käsite liittyy ajatukseen salaliittoteoretisoinnissa viime vuosina tapahtuneesta muutoksesta. ”Uuskonspirasismissa” kyse on siitä, että salaliittojen kehittyessä nähdään entistä vähemmän vaivaa, sillä niiden ei ole tarkoitus olla älyllisesti vakuuttavia, vaan aiheuttaa al-

kukantaisia reaktioita poliittisissa vastustajissa ja oman ryhmän sisällä.

Politiikassa salaliittoteoretisoinnin haittavaikutuksiin liittyvät uhkakuvat ovat usein järjestyttävämpiä kuin muilla elämäntiloilla. Ilmastomuutosta koskevat salaliittoteoriat ovat tästä silmiinpistävin esimerkki. Siirtymä kohti ekologisesti kestävä yhteiskunta on Hyvönen ja Pyrhönen mukaan ehkäpä merkittävin haaste, jonka poliittiset yhteisöt ovat maailmanlaajuisesti kokeneet. Tällä saralla salaliittoteorioiden vaikutusvalta on paitsi poikkeuksellisen suurta, myös erityisen vaarallista. Sellaisten salaliittoteorioiden kannattaminen, jotka kieltävät esimerkiksi ilmastomuutosta koskevan tieteellisen konsensuksen, saattaa kriittisellä tavalla hidastaa poliittista päätöksentekoa.

Salaliittoteorioiden kannatusta voidaan pitää huolestuttavana myös riippumatta siitä, koskeeko niiden varsinainen sisältö ihmisten ja kansakuntien kohtalonkysymyksiä. Salaliittoteorioiden kannattamisella vaikuttaa nimittäin olevan yhteys radikaalisaatioon ja taipumukseen hyväksyä väkivalta osana poliittista toimintaa. Mielekäs demokraattinen keskustelu edellyttää kansalaisilta jonkinasteista jaettua todellisuuskäsitystä, eli yhteistä näkemystä siitä, mikä on faktuaalisesti totta, kenen hallussa valta on ja millaisia tavoitteita politiikassa ajetaan.

Yksinkertaisia ratkaisuja salaliittoteoreettisen sisällön negatiivisia vaikutuksia vastaan ei ole. Kirjan johtopäätös on, että sama asia, jota salaliittoteoriat osaltaan uhkaavat – demokratia – on myös lääke niiden leviämisen hillitsemiseksi. ”Keskeisenä salaliittoteorioiden ja muun disinformaation vetovoimaa heikentävänä tekijänä voidaan pitää aidosti moniäänistä julkista keskustelua”, Hyvönen

ja Pyrhönen kirjoittavat. ”Mikäli tieto- ja faktapohjaisessa keskustelussa on tarjolla riittävästi ideologista moninaisuutta, vähenee tarve etsiä vaihtoehtoja salaliittoselityksistä ja -väitteistä.”

QANON: VAARALLINEN HENKILÖKULTTI

YHDYSVALTALAINEN THE DAILY BEAST -LEHDEN politiikan toimittaja **Will Sommer** on seurannut QAnon-liikettä sen alkuvaiheista asti ja joutunut itsekin salaliittolaisten maalituksen kohteeksi. Teostaan varten hän on haastatellut liikkeen kannattajia ja heidän lähipiiriään. ”Tuloksena on hyytävä kuvaus siitä, mihin salaliittoteoria yhdistettynä populismiin ja sosiaaliseen mediaan voi johtaa”, kirjan takakansi kertoo. Se johti mm. henkiä vaatineeseen mellakkaan Washingtonissa 6. päivä tammikuuta 2021, kun vaalit hävinnyttä **Donald Trumpia** tukevat mielenosoittajat ja QAnonin kannattajat yrittivät väkivalloin vallata Yhdysvaltain kongressitalon.

Syvällä sisimmässään QAnon-liikkeellä on Sommerin mukaan yksinkertainen viesti: maailmaa hallitsee saatanaa palvovien kannibalististen pedofiilien muodostama salaliitto, joka koostuu demokraattisen puolueen, Hollywoodin ja kansainvälisen rahoitusalan ihmisistä, jotka käyttävät lapsia hyväkseen ja juovat rituaaleissaan jopa heidän vertaan. Yhdysvaltain asevoimat on värvännyt Donald Trumpin pyrkimään presidentiksi ja vastustamaan tuota elitistien muodostamaa läpipahaa joukkoa. Jonakin päivänä aivan kohta hän tulee siivoamaan tieltään kaikki vastustajansa väkivaltaisessa ja katarttisessa tapahtumassa, jota kutsutaan nimellä ”Myrsky”, jolloin hänen vihollisensa joutuvat joko vankilaan Guantanamo Bayhin tai sitten kenttäoikeus teloitaa heidät. Kaikki maailmassa olevat ongelmat – mukaan lukien sinun henkilökohtaiset – tullaan lopullisesti ratkaisemaan.

Sommerin mukaan on vaikea tietää, miten QAnon, henkilökultti, joka on rakennettu Trumpin ympärille, tulee reagoimaan, mikäli Trump pyrkii jälleen presidentiksi. Kun Trump siirtyi syrjään kaikkivoipaisesta asemastaan politiikassa ja hänet estettiin sosiaalisessa mediassa ja pakotettiin tukeutumaan lehdistötiedoteisiin, jotta hän voisi rehvastella ja haukkua sen sijaan, että hän aikaisemmin saattoi twiitata, on QAnon-uskovaisille luonnollisesti ollut vähemmän tarjolla aineksia, joiden vuoksi olla innoissaan. Sommer arvelee, että Trumpin kampanja vuonna 2024 voisi hyvinkin syyttää QAnonin intohimot uuteen liekkiin ja antaa heille mahdollisuuden tuoda johtajansa jälleen valtaan.

AIVOT: HYVÄLLÄ ASIALLA

SKEPSIKSEN ENTISEN PUHEENJOHTAJAN (1999-2003)

Jukka Häkkisen kirja tarkastelee salaliittoja havaintopsykologian näkökulmasta. Kirjan keskeisin viesti on, että käsitys salaliittoteoreetikoiden harhaisuudesta ja typeryydestä on vahvasti liioiteltu. Aivojen taipumus muodostaa salaliittoteorioita on seuraus selviytymistä edistävien aivomekanismien toiminnasta.

Häkkinen kirjoittaa, että on välttämätöntä, että uskomme salaliittoteorioihin. Salaliittouskomukset ovat osa aivojen evolutionaarisen, selviytymistä edistävän työkalupakin toimintaa. Sen välineiden avulla aivot hahmottavat todellisuutta tavalla, joka on satojentuhansien vuosien aikana edistynyt selviytymistämme.

Kirja on jaettu viiteen lukuun: 1. Metsästäjä-keräilijän aivot. 2. Arvailevat aivot. 3. Merkityksiä luovat aivot 4. Hyvän mielen aivot. 5. Salaliittoavivot.

Häkkinen mukaan metsästäjä-keräilijän aivot ovat sopeutuneet selviämään ympäristössä, joka on ollut nykymaailmaa epävarmempia ja satunnaisempiä, jossa huono onni on voinut yhtäkkiä johtaa kuolemaan ja jossa on täytynyt pysyä optimistisena vakavista vastoinkäymisistä huolimatta. Tällaisessa ympäristössä kehittyneiden aivojen täytyy tarkkailla ympäristön uhkia ja mahdollisuuksia hiukan yliherkästi.

Arvailevat aivot tekevät tulkinnot ja päätökset nopeasti ja vain riittävän hyvin. Selviytyminen ja nopeus ovat usein tärkeämpiä kuin totuus. Nopeiden tulkintojen ja valikoinnin mekanismit ovat eräänlaisia älykkäitä arvaus- ja johtajia, joilla luovitaan tilanteista nopeasti läpi, mutta jotka toisaalta voivat johtaa salaliittouskomuksiin.

Merkityksiä luovat aivot tulkitsevat havaintoja tilannesidonaisesti. Aivojen kehityksessä on oman turvallisuuden kannalta ollut olennaisen tärkeää ymmärtää muiden tunteiden, motiivien ja aikeiden vaikutus omaan asemaan ja tavoitteisiin. Vaikka joskus tämä arvilu pyörii niin ylikierroksilla, että havaitsemme illuusioita kulissien takaisesta juonittelusta, niin evoluution näkökulmasta salaliittoteoreetikko ei olekaan hörhö, vaan miljoonien vuosien karaisema selviytyjä, jonka sosiaalisten uhkien havainnointijärjestelmä etsii tehokkaasti heikkoja signaaleja uhkaavista liittoutumista.

Hyvän mielen aivot esittävät maailman lainmukaisena paikkana, jossa sattumalla ja huonolla tuurilla ei ole tilaa. Kun jotain ikävää sitten sattuu, esimerkiksi rakastettu prinsessa kuolee autokolarissa, aivot joutuvat venyttämään todellisuuden rajoja ja tarttumaan tiedonmurusiin, joiden perusteella sattuma häviää ja ikävien asioiden taustalta paljastuu pahantahtoinen salaliitto. Hyvän mielen aivot luovat mielenterveyttä suojaavan illuusiomaailman. Lievä epärealismi ja katteeton optimismi ovat toimintakykymme edellytys, mutta niiden sivuvaikutuksena syntyy alttius uskoa yliluonnollisiin ilmiöihin, arkipäivän magiaan, disinformaatioon ja salaliittoteorioihin.

Arvailevat aivot vetävät mutkia suoriksi, merkityksiä luovat aivot keksivät kulissien takaisia toimijoita ja hyvän mielen aivot pitävät toimintakykyä yllä. Mekanismin yhteistyön tuloksena syntyvät salaliittoavivot, jotka ovat niin virittyneitä salaliitoille, että aivojen voidaan sanoa suorastaan rakastavan salaliittoteorioita.

Häkkisen mukaan ei ole olemassa tiettyjen persoonallisuuspiirteiden, ajattelun oikopolkujen ja elämänhistorian yhdistelmää, joka aina tuottaisi salaliittoteorioita viljelevän henkilön. Vähäinen koulutus ja taipumus uskoa yksinkertaisiin selityksiin ennustavat salaliittouskomuksia, mutta näiden ohella tarvitaan kokemus puuttuvista vaikutusmahdollisuuksista yhteiskunnassa ja kokemus omasta alhaisesta sosiaaliluokasta.

KIRJAT

MEIDÄN ON PAKKO MUUTTUA

Mira Hultkonen: Ilmasto-oivalluksia.

Kuinka ihmismielen supervoimat valjastetaan planeetan parhaaksi. Gaudeamus, 2023.

RAULI BADDING SOMERJOKI lauloi aikanaan, että ”maailma hukkuu paskaan, me vain luemme lehtiä”. FT, ilmastontutkija ja tiedeviestinnän asiantuntija **Mira Hultkonen** kertoo kirjassaan ihmetelleensä, että jos **Eunice Foote** ja **Svante Arrhenius** osasivat jo 1800-luvulla laskea lämpöpakotteen, joka syntyy hiilidioksidin lisääntymisestä ilmakehässä, niin miksei tieto ole painanut

enempää. Miksi emme ole toimineet rationaalisesti, puninneet puolueettomasti eri tulevaisuudenkuvien ja toimien hyötyjä, haittoja ja onnistumisen mahdollisuuksia sekä tehneet tarvittavia muutoksia? Miksei tieto riitä motivoimaan meitä tekemään kaikkemme, ettei fossiilista hiiltä enää päätyisi ilmakehään? Hultkonen halusi selvittää, että jos ei tieto, niin mikä meitä sitten oikeasti motivoi.

”Ilmasto-oivalluksia on inhimillisen muutoksen käsikirja. Se auttaa tunnistamaan kiehtovat mutta petolliset ansat muutostiellä, paljastaa ihmisyyden supervoimat ja opastaa näköalapaikalle, jolta näkyy toivo”, Hultkonen lupaa.

Kirjan ensimmäinen osa käsittelee tieteen tunnistamia ihmisyyden puolia, joiden takia muutoksia ei useimmiten tapahdu sulavasti. Inhimillisiin ominaispiirteisiin kuuluu, että emme aina ymmärrä omaa parastamme monimutkaisessa nykymaailmassa. Ja vaikka ymmärtäisimme, toimimme sitä vastaan. Syitä on lukuisia. Alkukantaiset aivot pärjäävät heikosti globaalin ilmastomuutoksen kaltaisten kysymysten kanssa. Välittömät uhat ja mielihyvä saavat aivojemme huomion ja motivoivat toimintaan. Nopeat palkinnot vetävät puoleensa ja rutiinit ovat mukavia. Suljemme korvamme epämiellyttävältä tiedolta. Perspektiivimme ei kanna ajallisesti sinne asti, missä valintamme haitat realisoituvat. Aivomme kehräävät yksinkertaisten syy-seuraussuhteiden edessä, mutta monimutkaisten vaikutusketjujen äärellä olemme luonnostaan surkeita.

Jälkimmäinen osa kirjasta kertoo muutoksen supervoimista, joita Hultkosen mukaan ovat mm. tarinat,

kieli, tuuppaaminen toivottuun suuntaan, pelit ja ”meidän juttu”.

Rakennamme identiteettiämme tavoittelemalla ja elämällä todeksi valitsemaamme tarinaa. Ilmastomuutoksen torjumiseksi tarvitsemme vakuutavasti, vetävästi ja houkuttelevasti kerrottuja tarinoita elämästä, joka on riippumatonta fossiilisesta hiilestä. Vangitseva ja looginen tarina on aina luontevampi toiminnan tai toimimattomuuden selittäjä kuin tilastot tai abstraktit väitteet todennäköisyyksistä.

”Jos ilmastoasiat eivät vaikuta inspiroivan, hiilipäästöjä pienentävien tekojen muut hyvät vaikutukset tulisi nostaa tarinan sankareiksi, jotta mahdollisimman moni lumoutuisi elämään sitä todeksi. Vähennettyjen päästöjen ohella tai jopa niiden edellä voisi korostaa kestävien valintojen tuomia rahallisia säästöjä, vaivattomuutta, elämyksellisyyttä, hauskuutta, terveyshyötyjä, herkullisuutta ja miksei myös imagohyötyjä.”

Myös kielellä on ajatteluun ja maailmankuvaamme vaikuttavia voimia. Kielen luova käyttö esimerkiksi sananlaskujen muodossa iskostaa mieliimme asioita. Uusilla sananlaskuilla voisimme parantaa ymmärrystämme tieteen mukaisesta tilannekuvasta ja roolistamme osana vaikutusten verkostoa. Hultkonen esittää kirjassa omia sananlaskujaan, joista ainakaan seuraavasta en usko tulevan hittiä: ”Ilmaan päästetty fossiilihiili on satojen vuosien kuumennusdiili.”

Supervoima ”tuuppaaminen” herättää kaksimielisiä ajatuksia, vaikka kirjoittaja tarkoittaakin sillä ihmisten ohjaamista lempeästi halutun toiminnan pariin kannustimilla, jotka tekevät tavoittelusta toiminnasta houkuttelevaa, hauskaa ja palkitsevaa.

Toivottua toimintaa voivat vahvistaa myös peleistä tutut elementit, kuten etenemisen näkeminen, hauskuus ja muut tunnevasteet, motivaation ja tavoitteen selkeys, kilpailu ja pieneten askelten palkitsevuus.

Suostuttelu muutoksiin on tehokkainta, kun se tulee kaltaisiltamme ihmisiltä, jotka näyttävät meiltä, puhuvat kuin me ja joiden kanssa meillä on jotakin muutakin yhteistä. Kun kyseessä on ”meidän juttu”. Sosiaalisuuskin on siis supervoima.

”Meidän on muututtava tai liikkeelle laittamamme muutokset tällä planeetalla muuttavat kaiken puolestamme, eikä jälki ole kaunista. Vain jos opimme tuntemaan itsemme ja toisemme, voimme löytää keinoja muuttua suojellaksemme planeettaa ja itseämme.”

SKEPTIKKO JA SIELUNVAELTAJA TÖRMÄYSKURSSILLA

Panu Rajala: Päin elämää! Muistelmani. Siltala, 2023.

KIRJAILIJA, FT **PANU RAJALA** kirjoitti 18 vuotta sitten Skeptikko-lehden artikkelissa *Kuolemattomuuden kuvitelmat eli epäilijän horjuvat houkutukset* (3/2005), että herkeytyi vaimonsa **Elina Ylivakerin** kuoleman jälkeen monenlaisille yliluonnollisille viesteille ja ilmestyksille, joita uskoi kohtaavansa. ”Jokin arkinen tapaus, vaikkapa lampun sammuminen keskittyneellä hetkellä, tarkoitti mielessäni sanomaa, merkkiä, silmäniskua tuonpuoleisesta. Tällaisesta sattumuksesta saatoinkin mennä aivan tolaltani.”

Rajala kertoi tavanneensa uuden naisen. Tämä sai jatkuvia viestejä mieheltään ja tallensi niitä ns. automaattikirjoituksella paksuihin vihkoihin. Oikeastaan Rajalan tarkoitus oli tutkailla naisen kautta, kuinka yliluonnollinen yhteys voisi toimia. Rajala ei mainitse naista artikkelissa nimeltä, mutta kyseessä oli koko kansan suosikkilaulaja **Katri Helena**.

Syksyllä ilmestyneessä muistelmakirjassaan Rajala kertoo lähettäneensä Katri Helenalle kirjeen. Vastaus lojui Rajalan postilaatikossa kolmen päivän perästä. Laulaja kutsui Rajalan käymään luonaan. Pienen kaartelun jälkeen päästiin ydinkysymykseen.

”Hän esitteli elämännäkemyksensä. Me olemme täällä lähetettyinä henkimaailmasta ja meillä on kullakin tehtävämme. Kun se on täytetty, sielumme kutsutaan takaisin. Me kuolemme. Mutta sielu ei kuole, vaan jatkaa elämänsä. Sitten se lähetetään seuraavalla vaellukselle, uuteen olomuotoon. Se voi väliaikana ottaa yhteyden maan pinnalle jääneisiin.”

Katrasta oli selvää, että hänen ja Panun kohtaaminen oli yläilmojen henkimaailmasta järjestetty. Katri oli tienneet odottaa Panua. Seurasi kihlaus, seurasi avioliitto.

Skeptikon artikkelissa Rajala kirjoittaa, että selvitys, jonka hän universumin suuresta kiertokulusta kuuli, oli kyllä hurmaava, vedenkirkas, mukaansa vetävä. Siinä oli vain yksi vika: se oli liian mutkaton ja suurenmoinen, jotta siihen olisi voinut uskoa. ”Yritin kyllä parhaani. Epäilijä sisälläni vei kuitenkin voiton.”

Muistelmissaan Rajala ei ole yhtä jyrkkä. Hän vain kertoo väsyneensä siihen, että Katri Helenan kuollut mies lähetti tälle jatkuvasti automaattiviestejä rajan takaa, toimi ylimmäisenä opettajana ja oli jatkuvasti läsnä talossa. ”Tunsin itseni toisinaan puolisoni taivasonnen tunkeilijaksi. Jos vain olisin uskonut ja kyselemättä hyväksynyt”, Rajala kirjoittaa.

Skeptikko ja sielunvaeltaja ajautuivat erilleen. Seurasi ero.

TIINA LINTUNEN

HAAMULAPSESTA APUA PIMEÄN PELKOON

Elina Loisa: Hapsi Haamulapsi. Avain, 2023.

ON YÖ. Samu herää keskelä pimeyttä ja häntä pelottaa. Pimeässä voi piileskellä vaikka minkälaisia hirviöitä. Tai mikä pahinta, oikeita kummituksia! Niiden varalta Samu on laittanut oveensa lapun, jossa kielletään kummitusten tulo huoneeseen. Samu on juuri hiipimässä vanhempiensa huonetta kohden turvaan, kun hän huomaa eteisen nurkassa itkevän mytyn. Mytty paljastuu Hapsi Haamulapseksi, joka on peloissaan etsimässä reittiä takaisin kotiinsa Samun yläkertaan. Samu lohduttaa Hapsi Haamulasta ja selviää, että Hapsi on pe-

lännyt Samua vähintään yhtä paljon kuin Samu haamuja. Tutustuessaan Hapsin perheeseen Samu huomaa haamujen olevan oikeastaan aika mukavaa porukkaa. Haamuperheellä on myös yllättävän paljon yhteistä ihmisperheiden kanssa.

Elina Loisan taitavasti kirjoittama tarina herää eloon **Anne Muhosen** kuvituksen kautta. Kuvissa on liikettä ja iloa, jotka tekevät kirjan tunnelmasta juuri sopivan yhteisiin iltasatuhetkiin. Hapsi Haamulapsi on mainio lastenkirja, jossa lapsen pelkoja lähestytään lempeästi sadun kautta. Kummitusjutuille on oma paikkansa turvallisen jännityksen luojina, mutta tässä kirjassa haamu poistaa turhia pelkoja. Loisan ja Muhosen kirjaa voi suositella myös skeptikkojenkin lapsille. Kirja on tarkoitettu noin 3–6-vuotiaille.

”NARSISTISIA HUIJAREITA JA HARHAISIA IDIOOTTEJA”

Aarno Malin: Mies, jota ei uskottu, Atena, 176 s.

TOIMITTAJA, kirjailija, FM Aarno Malin, 47, kertoo karmeista kokemuksistaan suomalaisen terveydenhuollon ja sosiaalitoimen syövereissä niin, että lukija hämmästelee joka käännettä. Voiko tämä olla totta: vuosikymmeni ä virkakunnan pompoteltavana ja lähes kidutettavana? Voiko noin pahasti sairastanut kirjoittaa näin hyvin ja sujuvasti? Kyllä voi, ja totta se on!

Malinin kirja on rohkea, avoin ja paljas sairaskertomus, mutta myös vahva selviytymiskertomus. Se ei ole omaelämäkerta, vaikka kerrookin yhden ihmisen tuskaisesta taipaleesta kohti to- tuutta ja oikeaa diagnoosia. Päiväkirjat, tarkka asia- kirjojen, diagnoosien ja reseptien dokumentointi tekee teoksesta uskottavan ja vaikuttavan. Huolellisuudella ja sinnikkyydellä kirjoittaja saa kusettajansa satimeen. Selviää esimerkiksi se, että Kelan vakuutuslääkäri ei ollut edes lukenut käsittelemänsä tapauksen papereita tai liitteitä! Silti hän teki Malinin kannalta kohtalokkaita päätöksiä.

Kovia kokenut Malin paljastaa, millaista valtaa pik- kusieluiset, asioita ahtaasti tulkitsevat virkahenkilöt Suomessa käyttävät. Kaavoihinsa kangistuneet lääkärit ja muut virkaihmiset ovat pahimmillaan välinpitämättö- miä, suorastaan tunteettomia kanssaihminen kiduttajia. Onneksi aivan kaikki lääkärit ja hoitoalan ihmiset eivät ole Malinin tapauksessakaan aivan sysimustia.

Kaikki alkoi siitä, kun 17-vuotias lukiolainen sai outoja oireita: kivut lonkassa veivät ennen urheilullis- sen pojan lähes liikuntakyvyttömäksi keväällä 1993. Terveyskeskuslääkäri vain tuhahteli ja käski venytellä. Alkoi äärimmäinen terveydenhuollon hyppyytys lää- käriltä toiselle, röntgenistä fysiatrille, psykologille ja ties minne. Lääkärit eivät uskoneet, että kyseessä oli ai- to ja oikea vaiva, sairaus. Ankarasti koulukiusatun nuor- en vaivoja pidettiin enemmän henkisinä kuin fyysi- sinä. Vasta melkein 20 vuotta myöhemmin selvisi, et- tä potilas sairastaa pitkälle edennyttä, hoitamatonta selkärankareumaa.

Epäasiallinen kohtelu sekä väärät ja epätarkat diag- noosit johtivat epätoivoon, masennukseen, ja lääkekie-

teeseen. Kovia kipulääkkeitä kului vuosia ja niitä tarvit- tiin yhä enemmän ja yhä kovempia. Mies kertoo erilais- ten opioidien vaikutuksista kuin alaan perehtynyt far- maseutti. Niin syvällä hän oli. Onneksi käytölle tuli stoppi. Lääkeriippuvuudesta irtautumiseen meni kaksi vuotta.

Malin ehti kokeilla myös vaihtoehtohoitoja. Nyt ne naurattavat, vaikka aikanaan olivat kokijalleen ikäviä, jo- pa kivuliaita ja tehottomia. Homeopaatti – nuori, energi- nen ja itsevarma nainen – määräsi potilaan oudolle diee- tillle. Erilaisten vaiheiden jälkeen Malin myönsi vihdoin itselleen, että homeopaatti oli pahimman luokan puos- kari. Meridiaanien korjaajalla, henkiparantajalla ja shiat- sussa käynnit Malin myös muistaa.

Epätoivoisena ihminen kokeilee lähes kaikkea. Eräällä shamaanikurssilla Alkio-opistolla ollut keski-ikäinen nai- nen suolsi kaikenlaista new age -soopaa. Hän väitti kuu- levansa, kuinka kukka kiljaisi tuskasta, jos hän vahin- gossa astui sen päälle. Lisäksi hän väitti olleensa Malinin äiti edellisessä elämässäni. Malin uskoi! Hän oli nuori, sairas ja todella helposti vietävissä.

Kirjoittaja kokeili myös volgansientä, pellavansie- menlimaa ja ties mitä troppeja. Häneltä kului aamuisin pari tuntia kymmenen luonnonmukaisen ”lääkkeen” valmistamiseen ja nauttimiseen. Vähän myöhemmin ”äiti” suosittelee hänelle raa’an perunan nauttimista jo- ka aamu.

”Onneksi ymmärsin pian, että edellisen elämäni äiti oli seinähullu. Kaikki tapaamani ihmiset, jotka rahasti- vat tai ratsastavat henkimaailmalla, olivat joko narsisti- sia huijareita, harhaisia idiootteja tai molempia”, Malin kirjoittaa.

Jyväskyläläinen, Helsingissä nelisen vuotta elänyt Malin törmäsi ikävään ja epäasialliseen kohteluun lähes joka paikassa. Muutama asiallinen ja potilaistaan kiin- nostunut lääkäri antoi toivoa. Juuri toivon varassa mies eli – ei yhteiskunnan tuella, vaikka sitäkin tippui, mutta vain murusia. Suurin toivon lähde oli ajatus kirjan kir- joittamisesta. Sillä mies jaksoi. Hän opiskeli kirjoittamis- ta ja kehittyi siinä niin hyvin, että on nyt julkaissut kak- si kirjaa.

Malin on perehtynyt yhteiskunnan salattuun ja synkkään puoleen. Hänen esikoisteoksensa, tietokirja *Pimeyden ytimeen* (Atena, 2022) paljasti pimeän verkon rikollista sisältöä. Hän on ollut myös keskusrikospoliisin asiantuntijana *Vastaamon* tietomurtotapauksessa. Lisäksi hän on kirjoittanut muun muassa *Suomen Kuvalehteen*.

Skepsis edelleen tunnettu tieteellisen näkökulman puolustamisesta – myös transasioissa

VILLE AARNIKKO, MARKKU JAVANAINEN, SANTTU PUUKKA, MIKKO VILLE VALJENTOV

OTTO J. MÄKELÄ JA IRMA HIRSJÄRVI vastustivat professori ja ylilääkäri **Riittakerttu Kaltialan** kutsumista Skepsis ry:n puhujaksi ja olivat huo- lissaan luennon aiheuttamasta mainehaitasta Skepsikselle. Toisin kuin Mäkelä puheenjohtajan palstallaan ja Hirsjärvi vastineessaan (Skeptikko 2/2023, 3/2023) spekuloiivat, niin luennon tarkoitus oli järjes- tää hyvä ja yleistajuinen tieteellinen katsaus siihen, mi- tä transsukupuolisuus tarkoittaa ja mitä tieteellinen tut- kimus kertoo asiasta. Kaltialan tieteellinen osaamisalue ja julkiset kommentit painottuvat etenkin sukupuoli-ah- distuksesta kärsivien lasten ja alaikäisten nuorten hoito- muotoihin, ja juuri tämä alue on yhteiskunnallisesti mer- kittävimmän keskustelun alla.

Kaltiala on tavannut lähes kaikki hormonihoidoihin edenneet lapset ja nuoret Suomessa sekä osallistunut n. 500 nuoren arvointiin vuodesta 2011 lähtien aloittaes- saan Tampereen yliopistollisen sairaalan sukupuoli-ah- distuksesta kärsivien lasten ja nuorten klinikan johdos- sa. Hirsjärven ja Mäkelän viime hetkillä alkaneen vas- tustuksen takia halusimme kuulla tarkemmin, mistä se johtuu. Toistuvista kyselyistämme huolimatta emme saa- neet vakuuttavia esimerkkejä asioista, joissa Kaltiala oli- si väärässä, tulkitsemiä tutkimuksia virheellisesti tai esittäi- si muilla tavoin harhaanjohtavaa tietoa. Kerroimme kui- tenkin puuttuvamme jälkeenpäin asiaan, jos jotain sel- keitä virheitä tulisi ilmi luennoilla tai sen jälkeen. Mitään Hirsjärven väittämää uskoa luennoitsijamme ”pyhään oi- keaan näkemykseen” ei valinnan taustalla ollut.

Mäkelän ja Hirsjärven vastustus painottui mainehait- taan ja muihin ei-tieteellisiin näkökulmiin. Avasimme kantamme myös näihin asioihin etukäteen, mutta vasta- uksistamme huolimatta he kyselevät samoja asioita yhä uudelleen vastineissaan. Kantamme mukaan Skepsiksen ei tulisi peruuttaa tai muuttaa luentoa potentiaalisen mai- nehaitan takia, eikä varsinkaan sillä perusteella, että joku muu käyttäisi Kaltialan esittelemiä tutkimustuloksia tai henkilökohtaisia näkemyksiä omaksi edukseen ”poliittisel- la kentällä”. Lähestyimme asiaa tieteellisestä näkökulmas-

ta samaan tapaan kuin muitakin politisoituneita aiheita. Skepsiksellä on vuosien varrella ollut korkeatasoisia luento- ja muistakin kiistellyistä asioista, kuten esimerkiksi roko- tuksista, ilmastonmuutoksesta, älykkyyden mittaamisesta, ravitsemussuosituksista, geenimuuntelusta, luomusta ja Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuudesta. Kaltialan lu- ento jatkoi samaa linjaa. Meidän kannaltamme tärkeintä on se, mitä tieteellinen tutkimus kertoo asiasta.

Kirjoituksissaan Mäkelä ja Hirsjärvi väittävät, ettem- me halunneet hyvää keskustelua aiheesta, koska emme kutsuneet toista puhujaa paikalle. Tämä ei pidä paik- kaansa, vaan johtui siitä, että heidän tarjoamansa syyt etukäteen sovitun luentomme muuttamiseksi vain muu- tamia päiviä ennen tilaisuuden alkua eivät vakuutta- neet meitä. Tästä huolimatta kannustimme Hirsjärveä ja Mäkelää kutsumaan paikalle keitä tahansa asiantuntijoi- ta, aktivisteja tai muita kansalaisia kommentoimaan lu- ennon jälkeiseen QA-osioon. Ja näin tapahtui.

Varmistimme, että Hirsjärven ja Mäkelän vastineissa mainitsema asiantuntija sai puhua QA-osiossa niin kau- an kuin hän itse halusi. Puheenvuorossaan hän ei haas- tanut yhtäkään Kaltialan esittämää tieteellistä seikkaa. Skeptikko-lehden päätoimittaja **Risto K. Järvinen** on myös tuloksetta pyytänyt tältä samalta asiantuntijalta mahdollista vastakirjoitusta Kaltialan luennoille. Avoin keskustelu aiheesta on positiivinen ja kannatettava asia, eivätkä Skepsiksen periaatteet jääneet minnekään.

Mäkelän kritiikki menee ohi myös Floridan lääkintävi- ranomaisen kuulemiseen liittyvässä kommentissa. Mäkelä ei ole tähän päivään mennessä nähnyt tarpeelliseksi eritel- lä, mikä Kaltialan antaman asiantuntijalausunnon sisäl- lössä oli ongelmallista. Ja jos kyse ei ole lausunnon sisäl- löstä, vaan pelkästään tapahtumaan osallistumisesta, niin tuomitseeko hän myös muut samassa tilaisuudessa lau- suntonsa antaneet asiantuntijat? Floridan lääkintäviran- omaiselle videoyhteyden kautta antamassaan lausunnos- sa (1) Kaltiala kävi läpi *Suomen Palveluvalikoiman* *neuvoston* (*Palko*) suositukset lasten ja alaikäisten sukupuolidysfori- an hoidoista ja niiden taustaperusteluista (2).

Puheenjohtajan palstalla Mäkelä ihmettelee, miten voimme sanoutua irti poliittisista tarkoituseristä ”sen jälkeen, kun hallituksessa on toistuvasti yritetty tuoda Skepsiksen käsiteltäviksi alt-right aihepiiriä”. Mäkelän mukaan tätä aihepiiriä on mm. ”feminismin kritiikki, samanpalkkaisuus (”naisen euro”), wokeness, cancel-kulttuuri, miesasia”. Ikään kuin näitä aiheita ei voisi käsitellä itsenäisinä asioina ilman poliittisia tarkoituseriä tai sidonnaisuuksia. *Wikipedian* ja *Merriam-Webster* sanakirjan alt-right -määritelmä on kaukana meidän käsityksistämme ja sisältää vastenmielisiä ajatustapoja. Sanoudumme yksimielisesti irti tästä rinnastuksesta. Kun argumentit eivät riitä, otetaan leimakirves käyttöön.

Osasta Mäkelän mainitsemia asioita on keskusteltu tavallista useammin hallituksen sisällä, osasta vain sivulauseenomaisesti. Keskustelut ovat pääosin liittyneet siihen, sopiiko feminismin kritisointi Skepsikselle vai ei. Hallituksen enemmistö on ollut asiallisen kritiikin sallimisen kannalla.

IRMA HIRSJÄRVEN KIRJOITUKSET EIVÄT PYSY TOTUUDESSA

ASIAT SAA HELPOSTI NÄYTTÄMÄÄN miltä tahan-sa, jos totuudella ei ole merkitystä. Hirsjärven vastine Skeptikko-lehdessä 3/2023 sisältää asiavirheitä, vääriä lainauksia ja harhaanjohtavia kuvauksia tapahtumien kulusta. Kaikkien näiden läpikäyminen veisi liikaa tilaa lehdestä, joten nostamme esiin vain muutaman esimerkin.

Jo vastineensa otsikossa Hirsjärvi luo mielikuvaa siitä, että Skepsis olisi ”kansainvälisesti tunnettu nuorten transhoidon vastustamisesta”. Todellisuudessa kannattamme sukupuoliahdistusta kokevien lasten ja nuorten hoitoja, mutta kaikkien muiden hoitojen tavoin niiden tulee pohjautua kokonaisvaltaiseen lääketieteelliseen arvioon hoitojen vaikuttavuudesta ja mahdollisista riskeistä. Hoidoilla ei pidä aiheuttaa enemmän vahinkoa kuin hyötyä eli niiden pitää olla terveydenhoidon eettisen periaatteen *primum non nocere* mukaisia.

Hirsjärvi jatkaa luoden virheellistä kuvaa siitä, että hallituksessa olisi ollut suurempi vastustus Kaltialan kutsumiselle kuin omassa vastineessamme ilmoitimme. Hän kirjoittaa ”äänien” jakautuneen ”4-3, yksi ei ottanut kantaa”. Hirsjärven versio on jo matemaattisesti mahdoton, sillä Skepsiksen hallituksessa on vain seitsemän jäsentä. Hirsjärven matematiikalla jäseniä olisi kahdeksan.

Pyysimme Hirsjärveltä useaan kertaan tarkennuksia mahdollittamaan yhtälöön, ja siihen kuka tämä kolmas asiaa vastustanut henkilö oli, mutta hän kieltäytyi vastaamasta. Lopulta Hirsjärvi täsmensi sähköpostitse, että ”äänestyspöytäkirja vastannee kysymykseemme”. Äänestyspöytäkirjaan hän viittasi kahteen eri otteeseen. Muita vastauksia emme saaneet. Todellisuudessa Skepsiksen hallituksessa ei äänestetty asiasta kertaakaan, joten äänestyspöytäkirjaakaan ei voi olla olemassa. Hallituksen keskustelujen pohjalta oli selvää, että asiaa vastusti vain kaksi henkilöä, Hirsjärvi ja Mäkelä. Tätä kokonaisuutta ei voi enää selittää pienellä kömmähdyksellä.

Seuraavaksi Hirsjärvi kirjoittaa ”joutuneensa pian tapahtuman jälkeen” vastailemaan väitteisiin lasten ja

nuorten transhoidoista *Twitterissä*. Keskustelujen ”nos-teena” oli Hirsjärven mukaan Skepsiksen järjestämä tilaisuus. Seurasimme luennon jälkeisinä päivinä, viikkoina ja kuukausina Twitter-keskusteluja tilaisuuteemme liittyen, emmekä nähneet Hirsjärven osallistuvan yhteenkään niistä. Kaikissa Twitter-keskusteluissa oli myös positiivinen sävy. Muuallakaan julkisuudessa ei ole ollut tilaisuuteen liittyvää negatiivista keskustelua. Mitään mainehaittaa tilaisuuden vuoksi ei syntynyt.

Kysyimme myös Twitter-väitteistä Hirsjärveltä itseltään, mutta hän ei kyennyt antamaan minkäänlaisia näyttöä niiden tueksi, eikä suostunut tarkentamaan minkälaisia keskustelut olivat, keitä niihin osallistui tai milloin keskustelut olisi ylipäätään käyty. Kävimme Twitterin tarkennetulla hakutoiminnolla läpi kaikki Hirsjärven kirjoittamat viestit kuukausi kuukaudelta. Yhtäkään Hirsjärven kuvaukseen sopivaa viestiä ei löytynyt. Hirsjärvi vaikuttaa sepittäneen myös tämän asian tukeakseen luomaansa narratiivia.

Vastineessaan Hirsjärvi antoi (huutomerkin kera) ymmärtää, että Aarnikko olisi vedonnut ”omaan (!) asiantuntijuuteensa” arvioidessaan Kaltialan asiantuntijuuden tasoa. Tarkemmin ilmaistuna Aarnikko avasi hallitukselle avoimesti omat perustelunsa Kaltialan valinnalle, ja oli valmis kuulemaan päinvastaisia näkemyksiä esittämistään perusteluista. Tämä ei ole ”omaan asiantuntijuuteen vetoamista”, varsinkaan missään negatiivisessa mielessä, vaan avointa valintaprosessin avaamista, ero on olennainen. Aarnikko, eikä kukaan muukaan allekirjoittaneista, ei tohtisi luonnehtia itseään transsukupuolisuuden asiantuntijaksi, vaikka olisivatkin reilusti keskivertoa paremmin perehtyneitä itse asiaan.

KUVITTEELLISIA LAINAUKSIA

HIRSJÄRVI ESITTÄÄ meidän kirjoittaneen Ruotsin ”päätymistä kokeellisen tutkimuksen nimitykseen” ja että tämä olisi ”turhaa draamaa”. Todellisuudessa emme maininneet kokeellisesta tutkimuksesta sanallakaan, emmekä myöskään viitanneet hänen mainitsemaansa *Karoliinisen instituutin* katsausartikkeliin, vaan Ruotsin terveys- ja hyvinvointiviranomaisen (*Socialstyrelsen*) joulukuussa 2022 antamaan uuteen viralliseen ohjeeseen (3). Kerroimme, että uuden ohjeen mukaan sukupuoliahdistuksesta kärsivien lasten ja alaikäisten nuorten hormonihoidojen riskit ovat ”todennäköisesti suuremmat kuin mahdolliset hyödyt”.

Hirsjärven viittaamassa Karoliinisen instituutin katsausartikkelista tehdyssä uutisessa sen sijaan puhutaan kokeellisesta hoidosta ja tutkimuksesta (4). Sen toinen päättökä, professori **Mikael Landén** kirjoittaa, että puberteetin estävän blokkerihoidon (GnRHa) pitäisi olla kokeellinen hoitomuoto kliinisen tutkimuksen yhteydessä eikä yleinen käytäntö: ”Against the background of almost non-existent longterm data, we conclude that GnRHa treatment in children with gender dysphoria should be considered experimental treatment (”kokeellinen hoitomuoto”) rather than standard procedure. This is to say that treatment should only be administered in the context of a clinical trial (”kliininen koe”) under informed consent”. Hirsjärvi ei vaikuta olevan tarkka siitä,

mitä ja kenen kirjoittamia lauseita hän suorien lainausmerkkien sisälle sijoittaa.

Blokkeri- ja muuntohormonihoitoihin suhtautumisessa Hirsjärveä ei näyträ kiinnostavan lainaamansa katsausartikkelin johtopäätös (5): ”Tämä lähes 10 000 tutkimuksen systemaattinen katsaus viittaa siihen, että hormonihoidojen pitkäaikaisia vaikutuksia psykososiaaliseen ja somaattiseen terveyteen ei tunneta, paitsi että GnRHa-hoito näyttää hidastavan luun kehittymistä ja luun mineraalitiheyden nousua.” Juuri tästä aihepiiristä vaivaavasta hormonihoidojen tutkimusnäytön heikosta laadusta Kaltiala ja muut suomalaiset asiantuntijat kirjoittavat *Lääkärilehden* artikkelissa (no 43-44/2023) *Sukupuoliahdistuksen hormonaalinen ja kirurginen hoito nuoruusiässä – hyötyjä vai ei?* (6).

Tiukkojen laatuarvioiden jälkeen 10 000 artikkelista Karoliinisen instituutin katsausartikkeliin hyväksyttiin lopulliseen tarkasteluun vain 24 tutkimusta. Artikkelin taulukossa 2 esitetään mielenterveyteen liittyvät päätulokset. Blokkerihoidon ei havaittu vähentävän itsemurha-ajatuksia, sukupuolidysforian kokemista, depressiota, ahdistuneisuutta eikä muuttavan kognitiota. Parannusta havaittiin vain lasten CGAS-asteikossa ja elämän laadussa, mutta näidenkään tulosten varmuutta ei voitu vahvistaa, koska ei voitu eritellä paljonko muutokset johtuivat itse blokkerihoidosta ja paljonko samanaikaisesta psykososiaalisesta tuesta ja terapiasta.

Ei-psykologisista asioista katsauksen taulukossa 3 ja 4 esitetään jo edellä mainittu vahvin tulos blokkerihoidon jälkeisestä luuntiheyden heikkenemisestä. Varmuusasteeltaan heikompia olivat lisääntynyt ruumiinpaino ja vähentynyt rasvaton ruumiinpaino (lean body mass eli ”fat-free mass”). Huomattakoon, että Karolinskan katsauksessa ei käsitelty puberteetin estämishoidon monia muita mahdollisia vaikutuksia, kuten esimerkiksi vaikutuksia aivojen kehitykseen.

Hirsjärven mukaan kerroimme ”dramaattisesti” *Tavistockin* sukupuoli-identiteettiklinikan sulkemisesta. Itse asiassa kuvasimme sitä hyvin maltillisesti, olisimme voineet mainita pitkän listan klinikan toimintaan liittyviä puutteita, kuten sen, että blokkereita annettiin vain lyhyen tapaamisen jälkeen ilman riittävää lääketieteellistä arviota asiakkaan tilasta. Englannin virallinen terveydenhoidon tasoa arvioiva *Care Quality Commission* antoi klinikalle arvosanaksi huonoimman mahdollisen: Inadequate (puutteellinen, riittämätön). BBC:n tutkivan toimittajan **Hannah Barnesin** kirjasta *Time to Think: The Inside Story of the Collapse of the Tavistock’s Gender Service for Children* voi lukea yksityiskohtiin paneutuvan kuvauksen klinikan ongelmallisista käytännöistä. Myös *Skeptic*-lehden kolumnistin, psykologi ja feministi **Carol Tavrisin** vapaasti luettavissa olevasta artikkelista saa selkeän kuvan Tavistock-klinikan toiminnasta (7).

MIHIN SUUNTAAN MAAILMALLA MENNÄÄN?

ENGLANNIN NHS (*National Health Service*) on toteuttamassa sukupuoliahdistuksesta kärsivien lasten ja nuor-

ten parempitasoisia hoitokäytäntöjä edellisessä vastineessa viittaamamme *Cass Review*:n pohjalta (8). Samoin kerroimme vastaavista muutoksista Ruotsissa (3). Myös Tanskassa hoitokäytäntöjä on muutettu viime vuosina voimakkaasti: vuonna 2022 alaikäisistä sai transklinikalla hormonihoidoja enää vain 6 %, kun suurimmillaan osuus vuonna 2018 oli 65 % (9).

Näiden maiden aikaisempi blokkerihoidojen käytäntö on perustunut pääasiassa *Hollannin malliin* (*Dutch Protocol*). Mallin perustana olleiden tutkimusten uudeleenaarviointi on Hollannissakin nyt käynnissä (10).

Suhtautumisessa lasten ja alaikäisten nuorten hormonihoidoihin näyttää olevan meneillään laajempi suunnanmuutos.

ENTÄ SKEPTIKOT?

TRANSASIAT ja muut sukupuoleen liittyvät aiheet eivät ole tunnetuimmistaakaan skeptikkojen lehdissä kritiikin tai keskustelun ulkopuolelle jätettäviä tabuaiheita. Skeptic-lehden 30-vuotisnumerossa (vol 27 no 1/2022) on neljä laajaa pääartikkelia nimenomaan transasioista. Näistä kaikkien vapaasti luettavissa on artikkeli *Trans Matters: An Overview of The Debate, Research, and Policies* (11). Myös *Skeptical Inquirer* -lehden kotisivuilla on vapaasti luettavana lehden pääartikkeli *The Ideological Subversion of Biology* (July/August 2023, no 4) (12), jossa käsitellään kysymystä sukupuolen binäärisyydestä ja muita biologiaan liittyviä aiheita.

Skepsiksen hallituksen enemmistön käsitykset eivät ole poikkeus skeptikkojen keskuudessa, vaan valtavirtaa.

Kirjoittajat ovat Skepsiksen hallituksen jäseniä.

Lähteet:

- (1) Florida: <https://thefloridachannel.org/videos/10-28-22-florida-boards-of-medicine-and-osteopathic-medicine-joint-rules-legislative-committee-rule-workshop/>
- (2) Palveluvalikoimaneuvoston suositus: https://palveluvalikoima.fi/documents/1237350/22895008/Alaikäiset_suositus.pdf
- (3) Ruotsin terveys- ja hyvinvointiviranomainen: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikkelikatalog/kunskapsstod/2022-12-8302.pdf>
- (4) Karoliinisen instituutin uutinen: <https://news.ki.se/systematic-review-on-outcomes-of-hormonal-treatment-in-youths-with-gender-dysphoria>
- (5) Karoliinisen instituutin systemaattinen tutkimuskatsaus: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/apa.16791>
- (6) Lääkärilehti (no 43-44/2023) ”Sukupuoliahdistuksen hormonaalinen ja kirurginen hoito nuoruusiässä – hyötyjä vai ei?”
- (7) Carol Tavris Tavistock: https://www.skeptic.com/reading_room/behind-rhetoric-untold-story-of-gender-affirming-clinics/
- (8) Cass Review: <https://cass.independent-review.uk/>
- (9) Tanska: <https://www.danskregnbueraad.dk/nedgangen-ja-https://ugeskriftet.dk/videnskab/sundhedsfaglige-tilbud-til-born-og-unge-med-konsubehag> ja <https://segm.org/Denmark-sharply-restricts-youth-gender-transitions>
- (10) Hollanti: <https://segm.org/Dutch-protocol-debate-Netherlands>
- (11) Skeptic-lehti 30-vuotta: https://www.skeptic.com/reading_room/trans-matters-overview-debate-research-policies/
- (12) Skeptical Inquirer: <https://skepticalinquirer.org/2023/06/the-ideological-subversion-of-biology/>

Argumentaatiovirheet kertovat argumenttien puutteesta

ARTO KUOSMANEN

LUIN HÄMMENNYKSEN VALLASSA tri **Irma Hirsjärven** kriittistä kirjoitusta (Skeptikko 3/2023) siitä, että **Riittakerttu Kaltiala** oli valittu luennoimaan Skepsikselle transsukupuolisuudesta. Kirjoitus sisälsi lukuisia argumentaatiovirheitä. Luettelen ja kommentoin tässä niistä muutamia.

Ad hominem

Hirsjärvi: ”Käsittääkseni **Aarnikko** ei ole minkään alan tutkija.”

Ihmisen ammatilla ei ole merkitystä sille, ovatko hänen argumenttinsa päteviä.

Hirsjärvi: ”...jos ei ole edes keskusteluyhteyttä ihmisten kanssa, joita asia koskee.”

Ihmisen keskustelukumppaneilla tai keskustelukumppanien puutteella ei ole merkitystä sille, ovatko hänen argumenttinsa päteviä.

Hirsjärvi: ”Ovatko hallituksen jotkut jäsenet jääneet jumiin tällaiseen tunnetilaan transkysymysten kanssa?”

En lähde spekuloimaan, mistä nämä *ad hominemit* eli hyökkäykset henkilöä vastaan johtuvat, mutta pitäviä argumentteja ne eivät ole. Hirsjärven kirjoitus sivuuttaa nuorten transhoitojen hyödyt ja haitat ja niiden sijaan esittää vastapuolen argumentit epäselvästi ja mahdollisimman huonossa valossa. Hän myös vihjailee vastapuolen motiivien olevan pahantahtoisia. Tällaista kutsutaan *olkinukke*-argumentaatiovirheeksi (engl. *straw man*).

Reductio ad Hitlerum

Hirsjärvi: ”Natsit tuhosivat maailman ensimmäisen transhoitojen klinikan jo vuonna 1933, ja julkisesti polttivat sen kirjaston.”

Tässä argumentaatiovirheessä jokin mielipide yritetään saada huonoon valoon rinnastamalla se satunnaisten yhtäläisyyksien perusteella natsismiin. Argumentaatiovirhe tunnetaan nimellä *natsikortti*. Siihen liittyy leikkimielinen *Godwinin laki*, jonka mu-

kaan ”keskustelun pitkittyessä natsismi- tai Hitlervertauksen todennäköisyys lähenee arvoa yksi”.

Non sequitur

Hirsjärvi: ”Eivät transihmiset ole uutta, kirurgisia toimenpiteitä löytyy muinaislöydöistäkin.”

Tässä argumentaatiovirheessä ”tämän” oletetaan seuraavan ”tuosta”, vaikka asioilla ei ole loogista yhteyttä. Historiaan tai esihistoriaan vetoaminen ei toimi argumenttina myöskään luennoitsijavalintoja vastaan tai jonkin hoitokäytännön puolesta.

Hätäinen päätelmä

Hirsjärvi: ”Transihmisten häirintä, pahoinpitelyt ja tapot ovat lisääntyneet, ja tekijöinä ovat äärikonservatiivit ja -oikeistolaiset ryhmät.”

Tämä voisi kuulua myös edelliseen *non sequitur* -kategoriaan: tapahtumat Yhdysvalloissa eivät kerro transnuorelle sopivasta hoidosta tai Skepsiksen maineelle sopivasta luennoitsijasta. Väite itsessään on myös keskeneräinen ja kyseenalainen. Ovatko häirintä ja tapot esimerkiksi lisääntyneet samassa suhteessa kuin transasian näkyvyys on kasvanut? Ilman tällaisia tietoja kyse on hätäisestä päätelmästä.

Suosituimmuuteen vetoaminen

Hirsjärvi: ”Hänen [luennoitsija Riittakerttu Kaltialan] näkemyksensä transhoitojen antamisesta lapsille ja nuorille on saanut vahvaa kritiikkiä transyhteisöltä.”

Mikään väite ei ole tosi vain siksi, että se on suosittu. Nuorten hormonihoidojen suosio tai epäsuosio eivät siis kerro hoitojen sopivuudesta. Ei myöskään ole yhtenäistä ja yksimielistä transyhteisöä. Moni transhenkilö on esimerkiksi samaa mieltä Skepsiksen kutsuman luennoitsijan kanssa.

SEURAAVAT SEIKAT eivät ole varsinaisia argumentaatiovirheitä, mutta ne tekevät kirjoituksesta äärimmäisen ylimielisen. Hirsjärvi kirjoittaa esimerkiksi olevan-

sa ”sangen hyvin perillä siitä, millaisia intohimoja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat lainsäädännön muutokset herättävät *täysin asiaa tuntemattomissa* ihmisissä” (korostus lisätty). Hirsjärvi sanoo myös ”joutuneensa” Twitterissä vastailemaan nimimerkkien takaa esitettyihin väitteisiin. Onhan se kamalaa, kun joku pakottaa osallistumaan sosiaalisen median keskusteluihin täysty-perysoletettujen kanssa!

Lehdessä nyt käyty keskustelu on hyvä muistutus siitä, että kun kysyntä ideologialle on kyllin suurta, ihmi-

set alkavat käyttää älykkyyttään keskustelun vaientamiseen ja tietämättömyyden ylläpitämiseen. Juuri siksi meidän tulee vastustaa Hirsjärven tapaa muuttaa keskustelu transhoitojen sopivuudesta poliittiseksi ja ideologiseksi kysymykseksi. Poliittisilla ideologioilla on taipumus haitata juuri haavoittuvimmassa asemassa olevia vähemmistöjä.

Kirjoittaja on teoreettiseen filosofiaan perehtynyt diplomi-insinööri.

Huomioita sukupuolidysforian lääkitsemisestä

OSMO TAMMISALO

Potilas koki sukupuolenkorjausprosessin olleen ”pakkomielle” ja ”pakoa seksuaalisuudesta”. Hän kertoi tunnistaneensa itsensä lukiessaan transmiehen blogia ja löytäneensä siitä ratkavisun ongelmiinsa. Päästäkseen sukupuolenkorjaushoitoihin hän kertoi toimineensa transverkostojen ohjeiden mukaisesti korostaen tutkimusjaksolla maskuliinisia puolia identiteetistään ja jättäen kertomatta osan psyykkisistä oireistaan.

Lääkärilehti 6/2020

PUOSKARIN HARRASTAMA KUUNTELEVA EMPATIA tuo monelle lohtua. Se voi jopa lievittää oireita. Nämä uskomushoitojen myönteiset puolet eivät ole estäneet *Skepsistä* hoitoja synnäämästä ja kritisoimasta. Kritiikkiä on harjoitettu yhdistyksen perustamisesta lähtien, kenties eritoten nykyisen puheenjohtajan kausina.

Uskomushoitoja on tietysti moitittu hyvästä syystä. Usein oireiden lievitys perustuu lähes mihin tahansa muuhun kuin hoidon taustateoriaan. Ja Skepsis on luonnollisesti ollut kiinnostunut totuudesta; siitä, voivatko kristallien värähtelyt ja kongien kumahtelut parantaa vai eivät.

Uskomushoitokritiikkiä on motivoinut myös se, että toisinaan ”vaihtoehtoiset hoitomuodot” saavat ihmisen hylkäämään hoidot, jotka todistetusti toimivat. Joku saattaa modernien syöpähoitojen sijasta päätyä vaikka pa eksoottisiin yrttivalmisteisiin. Kritiikkiä on motivoinut myös potilaiden köyhtyminen; hoitojen hintavuus mainitaan usein esimerkiksi *Huuhaa*-palkintojen perusteissa.

Edellisessä *Skeptikko*-lehdessä kaikki kääntyi nurin päin. Puheenjohtaja **Otto Mäkelä** ja hallituksen jäsen **Irma Hirsjärvi** pahoittelevat, että Skepsis antoi palstatilaa ja puheenvuoron näkemyksille, jotka ovat kriittisiä lasten lääkkeellisiä transhoitoja kohtaan. Joitakin menettelmiä ei siis saisikaan kritisoida.

Mäkelä ja Hirsjärvi antavat myös ymmärtää, että puheenvuoron antaminen olisi ollut ideologinen päätös. Mäkelä jopa vihjailee, että Skeptikossa muka näkynyt oikeistokonservatismi olisi syy, miksei lehdessä ole ”tutkijoiden kunnollisia tiedejuttuja”. Hirsjärvi vilauttaa natsikorttiakin.

Huomionarvoista on, että Mäkelä ja Hirsjärvi eivät osoita vääräksi luennolla tai lehdessä esitettyjä väitteitä. Mäkelä sen sijaan argumentoi, että väärät ihmiset ovat lainanneet Skepsiksen tilaisuudessa vierailutta esitelmöijää: ”Miksi luennoitsijaksi päätyi tutkija, jonka käsityksiä on siteerattu USA:n kristillis-oikeistolaisessa transvastaisessa liikkeessä?”

Ville Aarnikko hallituskollegoineen vastaa tähän timekäästi:

Vastustamme ideaa siitä, että jotain henkilöä ei voisi kutsua luennoimaan, jos hänen normaalin tieteellisen keskustelun piiriin kuuluvia asiantuntijalausuntojaan käytetään muissa yhteyksissä virheellisesti tai erilaisten poliittisten tarkoituksien edistämiseksi. Oleellista on henkilön esittämään sanoman sisältö, ei se kuka muu niitä käyttää ja missä tarkoituksissa.

Mikäli Mäkelä tai Hirsjärvi ovat viimeisestä virkkeestä eri mieltä, tämä olisi otollinen tilaisuus jättää eroanomus. Henkilö, joka edistää politisoimisen ja vaientamisen kulttuuria, ei ole sovelias Skepsiksen hallitukseen.

Hirsjärvi esittää myös vahvan ja perustelemattoman syytöksen, että ”Skepsis heikensi tapahtumallaan suoraan transihmisten elämää” ja että ”törkyviestittely kiihtyy aina uudelleen tällaisen transhoitojen vastaisen esiintulon jälkeen”. Toivon väitteisiin tarkennusta.

Kuinka monen transihmisen elämä vaikeutui luento-tilaisuuden takia ja miten? Ja millaisia ovat Hirsjärven mainitsemat törkyviestit? Ovatko ne terveystieteistä mielipiteenvaihtoa vai syrjintään yllyttämistä ja kunnian loukkaamista? Mikäli kyse on jälkimmäisestä, kuinka paljon viestittely lisääntyi ja kauanko sitä kesti? Missä viestittely tapahtui? Rikottiinko siinä lakia ja jos rikottiin, tehtiinkö siitä poliisiasia? Entä miten Hirsjärvi sulki pois mahdollisuuden, että hänen väitteensä viestien runsaudesta ja törkyisyydestä on vain falski yritys hiljentää kriittisiä puheenvuoroja?

Entä sitten itse asia, lääkekäsittelyn soveltuvuus sukupuoliristiriitaa kokeville lapsille? Kyse on luonnollisesti aivan muusta kuin alussa mainituista uskomushoidoista. Nämä lääkkeet toimivat. Lääkkeitä myös perustellaan syillä, joita on helppo kannattaa: murrosiän hormonaalinen viivästyttäminen tuo lapselle lisää aikaa identiteettinsä pohtimiseen.

Seuraavat seikat puhuvat kuitenkin varovaisuuden puolesta:

- Puberteettia estävillä lääkkeillä on haitallisia sivuvaikutuksia: kasvun tyrehtymistä, sydänongelmiä, sterilisointia ja luuston heikentymistä.
- Monet lääkkeiden (sivu)vaikutuksista ovat pysyviä.
- Lääkehoidon aloittaminen synnyttää tarpeen uusille hoidoille.
- Osa lääkkeitä saaneista katu kuurien aloittamista. Suuri osa näyttää toki olevan tyytyväinen vastaanottamiinsa toimenpiteisiin, mutta moni saattaa myös liioitella tyytyväisyyttään. Harva haluaa vaikuttaa onnettomalta saatuun sitä, mitä pyysi.
- Puberteetin jälkeen monesta trans-identifioituvasta nuoresta tulee kehoonsa tyytyväinen aikuinen ilman lääkkeitä. Sukupuolikokemus voi muuttua iän myötä.
- Moni trans-identifioituva nuori kärsii mielenterveyden ongelmista tai kognitiivisista poikkeamista, esimerkiksi autismista.
- Osa trans-identifioitumisista näyttää selittyvän homoseksuaalisuudella, jossa heräävä seksuaalisuus sekoittuu vastakkaisen sukupuolen identiteettiin.
- Kehon feminisoituminen ja sitä seuraavat muutokset ympäristön reaktioissa ovat monelle tytölle erityisen hankalia.
- Sosiaalinen paine ja muotivirtaukset ovat merkittäviä nuorten identifikaatioon vaikuttavia tekijöitä.

MYÖHEMMÄT TUTKIMUKSET saattavat osoittaa tämänkaltaiset lääkekäsittelyitä koskevat huolet liioitelluiksi. Toistaiseksi näyttää kuitenkin siltä, että painostusryhmät ovat ajaneet lääkkeellisiä menetelmiä holtittomasti, ajattelemaan lasten pitkän ajan hyvinvointia. Tällaisessa tilanteessa kriittiset puheenvuorot ovat tärkeitä.

Monelle trans-identifioituvalle lääkkeet ja toisinaan kirurgia ovat sopivin käytössä oleva tapa edetä. Edellä mainitut yhdeksän kohtaa ovat kuitenkin pätevä syy suhtautua skeptisesti alaikäisten lääkitsemiseen. Siitä pidättäytyminen olisi lääketieteen ”älä ainakaan aiheuta haittaa” -periaatteen mukaista.

PS. IRMA HIRSJÄRVI KERTOO PUHEENVUOROSSAAN hämmästelevänsä ”sukupuolten ja lisääntymisen monimuotoisuutta eläin- ja kasvimaailmassa” ja suosittelee ”jokaiselle siihen tutustumista”. Tämä on ilahduttavaa. Myös minä suosittelen eläimiin, kasveihin ja niiden lisääntymiseen perehtymistä. Biologinen sukupuolen määritelmä on nimittäin palkitsevan täsmällinen ja yksiselitteinen. Sukupuoli, jolla on isommat sukusolut, on naaras. Ja se, jonka sukusolut ovat pienemmät, on koiras. Määritelmä pätee kaikkiin suvullisesti lisääntyviin eläimiin, myös kasveihin.

Yksikään nisäkäs ei olekaan yli 200 miljoonan vuoden kehityskulun aikana vaihtanut biologista sukupuoltaan. Lajien evoluutiohistoriallinen vertailu osoittaa lisäksi, että miesten ja naisten väliset erot eivät johdu pelkästään kasvuympäristöstä tai sosiaalisista normeista. Ilman sukupuolisuuden evoluutiohistoriaa koko ajatus transsukupuolisuudesta olisi hullunkurinen.

Sukupuolierojen evoluutio ei kuitenkaan auta vastaamaan siihen, miten yhteiskunnan tulisi identifioitumiskysymyksiin suhtautua. Siitä, miten jokin asia on evoluutiivisesti kehittynyt, ei voida tehdä päätelmiä siitä, mikä on moraalisesti oikein ja mikä väärin. Hirsjärven suositus tutustua lisääntymisen monimuotoisuuteen – niin kiinnostava kuin aihe onkin – vaikuttaakin tässä yhteydessä turhanaikaiselta poseeraamiselta, jopa sortumiselta naturalistiseen virhepäätelmään.

KIRJALLISUUTTA

Joyce, H. (2021): Trans. Oneworld. Lontoo.
Shrier, A. (2020): Irreversible Damage – The Transgender Craze Seducing Our Daughters. Regnery. Washington, D.C.
Soh, D. (2021): The End of Gender - Debunking the Myths about Sex and Identity in Our Society. Simon&Schuster. New York.
Tammisalo, O. (2019): Terve sielu väärässä ruumiissa? Skeptikko 4/2019.
The Economist (2022): In search of evidence - Transgender health care for children. July 30th.
The Economist (2023): Trans substantiation – The evidence to support gender transitions in adolescents is worryingly weak. April 8th.

Kirjoittaja on tietokirjailija, vapaa tutkija ja Skepsiksen hallituksen jäsen 2018-2020.
<http://ihmisluonto.blogspot.fi>

SKEPSIKSEN HAASTE 20 000€

**PUHTAANA KÄTEEN SILLE, JOKA TUOTTAÄ VALVOTUISSA
OLOSUHTEISSA PARANORMAALIN ILMIÖN.**

MENTALISTI PETE POSKIPARTA ja **TOIMITTAJA IVAN PUOPOLO** ovat lupautuneet maksamaan kumpikin 5000 euroa em. kokonaisuudesta. **TÄHTITIEEN TOHTORI HANNU KARTTUNEN** ja **ELOKUVATUOTTAJA IIRO SEPPÄNEN** ovat lupautuneet maksamaan kumpikin 2500 euroa. Skepsis ry maksaa summasta **5000 EUROA**. Haastesumma voidaan maksaa myös humanoidistipendinä – **20 000 EUROA** puhtaana ulottimeen sille humanoidille, joka itse noutaa stipendin ja antaa samalla DNA- (tai vastaavan) näytteen. Poikkeustapauksessa summa voidaan myös maksaa mukana seuraavalle ihmiskontaktiseuralaiselle.

LIITY SKEPSIKSEN JÄSENEKSI!

Kuka tahansa kiinnostunut voi hakea jäsenyyttä koulutustaustasta ja elämäkokemuksesta riippumatta, kun hän hyväksyy yhdistyksen säännöissä määritellyn tarkoituksen ja toimintaperiaatteet.

Yhdistyksen kalenterivuositain jäsenmaksu vuodelle 2023 (sis. Skeptikko-lehden tilauksen) on 34 € tai alle 24-vuotiaille 17 € (jos olet alle 24-vuotias, ilmoita syntymäaikasi).

Voit myös tilata Skeptikko-lehden liittymättä jäseneksi. Tilausmaksu on 34 €/vuosi.

Jos liityt keskellä vuotta, sinulle toimitetaan kaikki kuluvana vuonna ilmestyneet Skeptikko-lehdet jälkeinpäin.

Voit liittyä Skepsikseen netissä tai lähettämällä vapaamuotoisen hakemuksen sihteerillemme:

Skepsis ry, Paula Heinonen
Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki

Täytä jäsenhakemuskaavake:
www.skepsis.fi/liityskepsiksenjaseneksi

Skepsis ry
Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki
www.skepsis.fi

Skepsis ry on vuonna 1987 perustettu suomalaisten skeptikkojen yhdistys.

Skepsiksen vuonna 2009 muutettujen sääntöjen mukaan yhdistyksen tarkoitus on:

- Edistää kriittistä ajattelua, tieteellisen tiedon hankintamenetelmien opetusta sekä tieteen ja järkeen perustuvaa käsitystä maailmasta.
- Edistää kiisteltujen tai erityisen poikkeuksellisten väitteiden tieteellistä tarkastelua.
- Edistää keskustelua tieteelliseen maailmankuvaan liittyvistä tärkeistä aiheista.
- Ylläpitää tällaisesta toiminnasta kiinnostuneiden ihmisten verkostoa, järjestää kokouksia ja keskustelu- ja luentotilaisuuksia sekä harjoittaa tiedotus- ja valistustoimintaa.

Yhdistys on poliittisesti, aatteellisesti sekä uskonnollisesti sitoutumaton. Yhdistyksen varsinaiseksi jäseneksi voidaan hyväksyä yksityinen henkilö tai oikeustoimikelpoinen yhteisö, joka hyväksyy yhdistyksen tarkoituksen ja toimintaperiaatteet. Kannattavaksi jäseneksi voidaan hyväksyä yksityinen henkilö tai oikeustoimikelpoinen yhteisö, joka haluaa tukea yhdistyksen tarkoitusta ja toimintaa.

Yhdistys julkaisee neljä kertaa vuodessa ilmestyvää Skeptikko-lehteä.

Mallia yhdistykselle haettiin Yhdysvalloissa 1976 perustetusta CSICOPista (Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal), mikä ilmenee mm. yhdistysten samankaltaisina toimintaperiaatteina. Skepsis ry toimii kuitenkin itsenäisesti, vaikkakin yhteistyössä CSICOPin (nykyään CSI – the Committee for Skeptical Inquiry) ja muiden vastaavien järjestöjen kanssa.

Yhdistys on ECSON (European Council of Skeptical Organisations) ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsenjärjestö.

Pankkiyhteys:
IBAN: FI75 7997 7997 4476 07 BIC: HOLVFIHH (Holvi)

Jäsenasiat, lehtitilaukset, osoitteenmuutokset
Paula Heinonen
Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki
puh. 040 820 9166, secretary@skepsis.fi

Taloudenhoitaja
Toni Heikkinen
Härkävuorentie 8, 01260 VANTAA
puh. 050 537 3792, treasurer@skepsis.fi

Skepsiksen hallitus vuonna 2023
puheenjohtaja **Otto J. Mäkelä**
varapuheenjohtaja **Vesa Tenhunen**
Ville Aarnikko, Irma Hirsjärvi, Markku Javanainen, Santtu Puukka, Mikko Ville Valjento

Alueyhteyshenkilöt
sähköpostiosoitteet muotoa
etunimi.sukunimi@skepsis.fi

Joensuu: **Vesa Tenhunen**, puh. 0400 935 893
Jyväskylä: **Juha Merikoski**, puh. 040 755 1820
Kuopio: **Aulis Koivistoinen**, puh. 050 5439 647
Oulu: **Sebastian Slotte**, puh. 050 4023 869
Tampere: **Jose Ahonen**, puh. 040 558 7497
Turku: **Heikki Kujanpää**, puh. 044 022 0420

Skepsis ry:n tieteellinen neuvottelukunta
TNK:n puheenjohtaja, prof. **Jukka Maalampi** (fysiikka), tohtori **Harri Högmander** (tilastotiede), tohtori **Virpi Kalakoski** (psykologia), dosentti **Hannu Karttunen** (tähtitiede), tohtori **Mikko Kiviharju** (tietotekniikka), prof. **Hanna Kokko** (biologia, ekologia), prof. **Eerik Lagerspetz** (yhteiskuntatiede, filosofia), prof. **Hannu Lauerma** (lääketiede), prof. **Anto Leikola** (biologia, oppihistoria), dosentti **Marjaana Lindeman** (psykologia), dosentti **Juha Merikoski** (fysiikka), tohtori **Markku Myllykangas** (terveys sosiologia), dosentti **Ilkka Pyysiäinen** (uskontotiede), prof. **Jeja Pekka Roos** (sosiaalipolitiikka), tohtori **Veijo Saano** (lääketiede), prof. **Samuli Siltanen** (teollisuusmatematiikka).

Kultti

Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehtien liitto
median moniäänisyyden puolesta jo vuodesta 1991.

Onko Venäjällä tilaa taiteelle?
Millaista on islantilainen dekkarikirjallisuus?
Är pollinering livsviktigt? Säilyykö elokuvahistoria?

Psykoterapian olemus. Eläkeläisten tilanne Ukrainassa.
Koskettamisen rajat ja normit. Metsien ja linnuston rikkaus Suomessa. Immunologisten lääkkeiden hyöty.
Analyyseja ulkopoliitikasta.

Näistä aiheista ja paljon muusta voit lukea
Kultin lähes 200 erilaisesta jäsenlehdestä.

Tutustu lehtiin ja tilaa
WWW.KULTTILEHDET.FI

Posti Green

SKEPSIKSEN YLEISÖLUENNOT SIIRTYIVÄT

HELSINGIN KESKUSTAKIRJASTO OODIIN!